

PUNAKAPINA PIRKKALASSA 1918

MUISTIIN KOONNUT

S. L.

TAMPEREELLA 1920
TAMPEREEN KIRJAIN-OSAKEYHTIÖ

I. KAPINAN VALMISTELUJA.

SILMÄYS TYÖVÄENLIIKKEESEEN

Työväenliike meidän maassamme alkoi 1880-luvulla ihanteellisuuden merkeissä. Työväestön parhaat ainekset olivat sen perustajia. Ja useat kansan parasta harrastavat henkilöt muistakin kansalaisluokista olivat mukana liikettä auttamassa ja tukemassa. Yhteenliittymällä tahdottiin kohottaa etenkin ammattityöväen taloudellista tilaa ja työkuntoisuutta, tuoda sivistyksellistä sisältöä sen elämään sekä hankkia sille valtiollisia ja yhteiskunnallisia oikeuksia. Mutta ennen pitkää työväenliike eristyi muita yhteiskuntaluokkia vastaan taistelevaksi luokkapuolueeksi ja otti Forssan kokouksessa 1903 itselleen sosialidemokraattisen puolueen nimen. Monet alkuperäisistä johtajista erosivat tahi erotettiin sen jälkeen puolueesta, joka yhä selvemmin alkoi omaksua itselleen Karl Marxin kumouksellisen ohjelman. Sosialistisia sanomalehtiä alkoi ilmestyä ympäri maata, ja ne ryhtyivät lietsomaan tyytymättömyyttä, luokkavihaa ja katkeruutta työväen mieliin. Tällä oli tarkoituksena eristää työväestö kaikesta yhteistoiminnasta porvarillisten kanssa sekä valmistaa maaperää yhteiskunnallista kumousta, Marxin ennustamaa ja suunnittelemaa „suurta romahdusta" varten. Varsinaiseen vauhtiin pääsi tällainen agitatsioni marraskuun suurlakon jälkeen 1905. Kun koko maata käsittävä, kaikkien kansanluokkien yhteinen suurlakko sai surkeaan valtiolliseen venäläisyyspuristukseen nähden hetkellistä lievennystä aikaan, ja sosialisteilla oli lakon onnistumiseen nähden suuri ansio, kiihoitti se heidän mieltään jouduttamaan yhteiskunnallisen kumouksen toimeenpanoa. Siihen palopuheessaan kehoitti kuulijoitaan Taavi Tainio jo lakon lopettajaisissa Tampereen torilla.

Työväenjärjestöjä alettiin sen jälkeen perustaa kaikkialle maaseudullekin, ja Houkutuksilla, uhkauksilla vieläpä pakkokeinoillakin koetettiin saada kaikki työläiset liittymään järjestöihin. Sosialistien sanomalehdet alkoivat käyttää yhä räikeämpää ja uhkaavampaa kieltä, ja työlakkoja ja rettelöitä toimeenpantiin yhä useammin kaikilla aloilla.

MAAILMANSODAN PUHKEAMINEN.

Kun maailmansota 1914 puhkesi, luultiin, että Europan sosialistit, jotka olivat ohjelmaansa ottaneet militarismien vastustamisen, nousisivat sotakiihkoa vastaan, mutta siinä kokonaan erehdyttiin. Ei missään sotaikäyvässä maassa noustu sosialistien taholta siinä suhteessa vastarintaan. Kansalliset vaistot näyttivät sittenkin olleen suuremmat kuin edeltäpäin luodut ohjelmat. Ainoastaan Suomen sosialistit sittemmin polkivat kansallisuutensa ja ryhtyivät yhteistoimintaan venäläisten kanssa omaa kantaansa vastaan.

Sodan alkuaikoina oltiin meillä sosialistien leirissä verrattain hiljaa. Siellä ei nähtävästi osattu heti määrätä kantaa uusiin tapahtumiin nähden. Epävarmuus, rauhattomuus ja hämminki olivat vallanneet heidät, kuten kaikki muutkin. Muutamista elintarpeista ja kulutustavaroista alkoi pian tulla puute. Hintain nousu ja elintarpeiden kokonaan

loppumisen pelko jännittivät ihmisten mieliä. Kiusallinen „jonotus” tuli vähitellen käytäntöön kaikkien elintarpeiden jakelussa. Ja sen jälkeen, kun Venäjä alkoi sodan kamppailussa jäädä häviölle, ja Saksa ryhtyi rynnistämään Venäjän alueelle, rupesi käymään uhkaavaksi, suoranainen sodan jalkoihin joutumisen pelko.

VALLITYÖT.

Pelkoa oli omiansa lisäämään Venäjän sotalaitoksen varustustyöt, joita Suomessa ryhdyttiin tekemään. Pirkkalankin alueella Pispalassa alettiin vallityöt elokuussa 1915, jolloin tänne saapui päällysmiehiksi 50 sapööriryssää töitä johtamaan. Työhön otettiin ilman valintaa kaikenlaista ainesta, jonka työteho oli tavattoman alhainen. Laiskotteleminen työmaalla tuli vallan kuuluisaksi, jopa naurettavaksi. Pari miestä ja hevonen saattoivat olla ruokavälin siirtämässä jotain pientä kiven mukuraa. Lyötiinpä vetojakin kuinka pitkän ajan voitiin seisoa rautakangen nojassa tekemättä yhtään mitään. Kahvikauppa, ”rapakaljan” kauppa, rivot laulut, kiroilemiset, hoilaamiset ja korttipeli antoivat työmaalle surkean leiman.

Työt Pispalan vallitusalueella lopetettiin melkein kokonaan helmikuussa 1916, mutta alettiin uudelleen myöhemmin keväällä. Ja saman vuoden syyskesällä alettiin vallityöt myöskin Villilässä ja Pitkänniemen kankaalla. Villilään lähetettiin taasen 250 sapööriryssää kantajoukoksi. Hevosmiehiä otettiin pakko-otolla omalta paikkakunnalta ja sittemmin laajemmalta lähipitäjistä. Jalkaväkeä otettiin joulukuusta alkaen pitkin talvea ja lisättiin yhä kesän tultua.

Kesäkuussa 1917 oli siviiliväkeä miehiä ja naisia työssä noin 2,000. Michille maksettiin

8 mk ja naisille 6 mk päivältä. Ammattimiehet saivat enemmän. Hevosmiesten palkka oli 15 mk päivältä.

Kun palkat silloisiin oloihin nähden olivat vallitöissä suuremmat kuin yksityisten töissä, ja työtä tehtiin mahdollisimman vähän, riensivät vallitöihin kaikki, jotka kynnelle kykenivät omalta paikkakunnalta. Ja pitkin maata virtasi työmaalle jätkä- ja ilotyttöainesta. Vallityöläiset jo huomattavasti veljeilivät venäläisen sotaväen kanssa. Ja heidän pistimiinsä, turvaten he tekivät pahaa ja uhkailivat porvareita. Tämmöisen aineksen elämä paikkakunnalla alkoi jo olla esimakua sille, mitä saatiin kokea. vuotta myöhemmin. Samaa voi sanoa siitä hävityksestä ja raiskauksesta, mikä tehtiin yksityisten maanomistajien metsille, pelloille ja viljelysmaille suorittamatta mitään korvausta. Kirvelevin mielin he varmaan vieläkin muistelevat niitä aikoja. Venäjän olot olivat kuitenkin jo käyneet niin ahtaiksi ja sekaviksi, että vallitöiden teettäjiltä loppuivat rahat, ja sentähden olivat ne lopetettavat kesken parhainta vauhtiaan heinäkuun p:nä 1917, jolloin työväki oli jo palkkainsa tähden ilmikapinassa. Pispalan juoksuhaudat ja maanalaiset varustukset piikkilankaesteineen olivat jo melkein valmiit, mutta Villilässä ja Pitkänniemen kankaalla ne jäivät aivan keskeneräisiksi. Kapinan ohi mentyä syksyllä 1918 myytiin varustusten puuaines huutokaupalla mitättömiin hintoihin ja niitä alettiin purkaa. Niin oli miljoonia maksanut työ mennyt aivan hukkaan saamatta aikaan muuta kuin suurta vahinkoa.

LAKOT.

Maailmansodan alkuaikoina esiintyi sosialidemokraattinen puolue maassamme, kuten mainittiin verrattain rauhallisena. Eduskunnassa kyllä puolue ajoi luokkaetuja kuten ennenkin, mutta suhtautumisessa Venäjän sortovaltaan nähden pysyi se porvarillisten puolueiden kanssa yksimielisenä. Mutta kun Venäjä joutui sodassa auttamattomasti häviölle, ja siellä 1917 tapahtui ensimmäinen, kuuluisa maaliskuun vallankumous, jolloin tsaarivalta kukistui ja meilläkin päästiin vapaaksi lakkaamattomasta venäläistyttämisestä, lakiemme loukkaamisista ja kaikenkarvaisista santarmeista, urkkijoista ja kätyreistä, antoi se täällä vettä sosialistien myllyyn. Kiiruusti ryhdyttiin täällä valmistamaan yhteiskunnallista vallankumousta, johon sosialistien johtomiehet puheissa ja sanomalehdissä olivat vuosikautia joukkojaan kiihoittaneet.

Yleistä olojen kurjistumista jouduttaakseen ryhtyi puolueen johto 1917 keskellä pitkällisen maailmansodan aiheuttamaa elintarve- ja kulutustavarain puutetta järjestämään lakkoja ja työriitoja. Niitä toimeenpantiin tuhansittain ympäri maan ja monia eri kertoja samoillakin työmailla. Pirkkalankin tehtaissa oli useita lyhempiä lakkoja ja lakkaamattomia työ- ja palkkariitoja. Valtion sahalla Siurossa esim. esitettiin työväen taholta 1917 11 lakon uhkavaatimusta. Kuvaavimpia olivat maatyöväen lakot, joita toimeenpantiin huutavasta elintarvepuutteesta huolimatta parhaana kylvönteen aikana keväällä. Vaikka oli selvästi nähtävänä, että seuraava kulutuskausi oli tultava oman maan tuotteilla toimeen, kun ei enää mistään päin voitu ulkoa tuottaa viljaa, niin se ei toimeenpanijoita huolestuttanut, sillä se joudutti yleistä kurjistumista ja lopullista päämäärää. Pirkkalankin työväenyhdistysten toimesta järjestettiin alkavaksi useita maatyöväen lakkoja, kuten Suoniemen Kuljussa, Haapaniemessä, Knuutilassa, Haikassa, Leukulla ja Kaarilassa. Useimmat lakot saatiin kuitenkin isäntien sovittelujen ja myöntymisien kautta joko vältetyiksi tai lyhyeen lopetetuksi, mutta Kaarilan tilalla ja Leukulla kesti lakko pari viikkoa myöhästyttäen kylvöjä ja aiheuttaen maiden mahoksi jäämistä. Työväki olisi kyllä sopinut isäntänsä kanssa, mutta työväenyhdistysten johto ei sitä sallinut Sopimus vaadittiin tekemään yhdistyksen kanssa.

VENÄLÄINEN SOTAVÄKI.

Elämä oli kaiken kesää uhkaavaa ja rauhatonta. Turvallisuuden tunnetta ei suinkaan lisännyt se, että syyskuun alussa 1917 lähetettiin kuntaan 500 miestä aseistettua venäläistä sotaväkeä, jotka majoitettiin Pispalan ja Nokian työväenyhdistysten taloille, ja joille kunnan tuli kustantaa majoitus, kuten aikaisemmin lähetetyille sapööreillekin. Kaiken syksyä yritettiin lähettää vielä lisää sotaväkeä, mutta siitä ei kuitenkaan mitään tullut kunnan viranomaisten vastarinnan takia. Pimeinä syksyiltoina ja öinä kävivät ryssät varkaissa paikkakuntalaisten omenatarhoissa, juurikasvi- ja perunamaissa, tehden paljon vahinkoa. Jouluk. 26 päivää vasten yöllä yrittivät he tehdä suuremman viljavarkauden: 5 ryssää saapui silloin kahdella hevosella Partolaan, jossa mursivat viljamakasiinin oven auki. He eivät kuitenkaan ehtineet aiettaan toteuttaa, sillä yövartija kuuli murron ja herätti isännän, joka poikansa ja tallimiehen kanssa lähti hevosella ajamaan pakoon lähteneitä takaa aseinaan pari haulikkoja ja kumipamppua. Hatanpään kohdalla alettiin pakenijat saavuttaa, mutta ryssät alkoivat ampua. Takaa-ajajat vastasivat haulikoilla

ilmaan. Kilpa-ajon ja laukausten tiimellyksessä putosi yksi ryssä reestä ja lähti juoksemaan metsään. Kaksi takaa-ajajista lähti perään. Metsässä ryssä pysähtyi ja ampui, mutta kun perässä tulijat vain juoksivat kohden, lähti hän uudelleen juoksemaan toista tietä maantielle. Siellä kolmas mies pelotuslaukauksella otti hänet vastaan. Ryssä nosti kätensä ja luovutti kiväärinsä. Hän sai suomalaisen voitelun, paiskattiin rekeen ja vietiin Tampereen poliisikamariin. Noin viikon perästä tuli toistakymmentä ratsua taloon muka tutkimaan asiaa ja syyttivät sotilaan lyömisestä. Mutta kun selitettiin, että Suomessa tavataan ottaa varkaat kiinni lujin käsin, niin tyytyivät siihen.

Vähitellen ryhdyttiin syksyllä venäläistä sotaväkeä kuitenkin vähentämään, sitä nähtävästi alettiin tarvita kotoisilla rintamilla. M.m. vietiin marraskuussa vähäksi aikaa kaikki miehistö pois, kun Pietarissa pelättiin puhkeavan vastavallankumous. Joukot palautettiin kuitenkin pian takaisin. Mutta kun Neuvosto-Venäjä teki Saksan kanssa Brest-Litovskin rauhan, kuului rauhanehtoihin, että kaikki venäläinen sotaväki oli vietävä Suomesta pois. Vastahakoisesti ryhdyttiin tätä rauhanpätöstä toteuttamaan. Venäjän bolshevikeillä oli silloin jo sopimuksia meidän sosialistiemme kanssa Suomen aseellisesta valtaamista punakaartin avulla. Sen vuoksi täytyi meidän hallituksemme uudelleen ja uudelleen vaatia ja Saksan painostaa rauhansopimuksen täyttämistä. Vasta joulun edellä alettiin viedä suurempia joukko-osastoja pois, ja helmikuun lopulla 1918 lähtivät viimeiset Pispalasta ja samaan aikaan Nokiasta. Meillä oli silloin jo kapina täydessä vauhdissa. Lähtiessään luovuttivat venäläiset Pispalan punakaartille 60 kivääriä ja noin 2,000 patruunaa. Vaikka Pispalaan sijoitetut venäläiset sotilaat olivatkin olleet sangen myönteisiä punakaartia kohtaan, m.m. ottaen osaa marraskuun lakon aikana kotitarkastusten toimeenpanemiseen ja luovuttaen aseita punakaartille, niin eivät he nähtävästi olleet pahimpia bolshevikejä. He eivät näet suostuneet täällä taistelemaan punakaartin riveissä, johon heitä varmaan kovin houkuteltiin, vaan lähtivät kaikki menemään Venäjälle. Monet heistä olivat kovin iloissaankin pois pääsemisestä.

MARRASKUUN SUURLAKKO.

Kun Venäjällä marraskuussa tapahtui toinen, bolshevikien vallankumous, jolloin Kerenskin valta kukistui, ja Lenin ja Trotski ottivat ohjokset, ryhtyivät meidän maamme punaiset heti heidän kanssaan yhteiseen aktiiviseen toimintaan: järjestämään Venäjän bolshevikien avulla vallankumousta, jota he niin kauan olivat uneksineet. Porvarien peloitukseksi ja voimain koettelemiseksi järjestettiin aluksi marraskuun suurlakko, jota kesti 4 päivää, marrask. 15-18. 1917.

Jo 14 päivän iltana valtasivat Pirkkalan punakaartilaiset yhdessä venäläisen sotaväen kanssa kaikki puhelinkeskusasemat kunnassa ja estivät nimismiehen ja poliisit tointaan hoitamasta. Seuraavana päivänä lopetettiin työt kaikissa tehtaissa, koulut pakotettiin keskeyttämään toimensa, maatyöväki eräissä taloissa pakotettiin yhtymään lakkoon, ainoastaan karjaa oli lupa ruokkia. Lakkovahteja asetettiin teille, kyliin ja työpaikoille. Vahdeilla ja lakkolaisilla oli aseina puukalikoita ja ainakin Siurossa muutamia ryssien kivääreitä. Joku määrä tasku-aseita lienee myöskin ollut. Niillä ainakin uhattiin muutamissa kotitarkastuksissa.

Lakkopäivinä kiertelivät punakaartilaiset joko yksinään tai yhdessä ryssän sotilaiden kanssa pitkin pitäjää hakien aseita ja ampumatarpeita.

Kotitarkastuksia pidettiin pienemmissä tai suuremmissa joukoissa, muutaman suorittivat ryssät yksinään. Lakkoviikon jälkeinen Pirkkalan Uutinen kirjoittaa niistä esim. seuraavaa :

„Keskiviikkoiltana (14 p:nä) toimitti venäläinen sotaväki tarkastuksen agronomi Wahrenin huvilassa Tahmelassa. Wahrenilla oli suuri kokoelma eri mallisia aseita, noin 26 kpl., jotka hän, erityisesti urheilua harrastavana ja aikanaan varakkaana miehenä oli hankkinut.. Kokoelma sisälsi enimmäkseen vanhoja malleja, mutta oli joukossa uudemmanaikaisiakin, noin 7 vuotta sitten ostettuja. Vanhat jätettiin, mutta uudemmat vietiin. Sotilaat olivat käyttäytyneet hyvin.”

„Viime lauantai-aamuna (17 p:nä) varhain vangittiin Kaarilan kartanon kuski Kalle Laine Epilän lakkokomitean toimesta kuitenkin ilmoittamatta mitään syytä vangitsemiseen. Laine vietiin Pispalan putkaan, josta vasta sunnuntai-iltana pääsi vapaaksi.” (Laine oli eräälle lakkolaiselle lausunut moittivan sanan, siitä vihat. Kirjoitt. huomautus.)

„Sunnuntaina päivällä saapui Kaarilaan noin 200, enimmäkseen aseistettua sotilasta ja heidän mukanaan Pispalassa hyvin tunnettu Aatto Koivunen-niminen mies, jotka piiritettyään talon toimittivat noin 2 tuntia kestävän kotitarkastuksen. Tarkastajien joukossa esiintyi erittäin kopeasti hra Thunebergin jyvärengin poika, Kalle Palm, joka tätä rikollista toimitusta varten oli pukeutunut venäläisen sotilaan pukuun. Ensin tarkastettiin kartanon omistaja poikineen sekä eräs samassa huoneessa ollut mieshenkilö, jonka jälkeen talon väki teljettiin yhteen huoneeseen, jonka oville asetettiin vartijat. Löydettiin 5-6 metsästyspysä, 1 revolveri ja 2 vanhaa ruostunutta sapelia. Aseista ei kuitenkaan mitään anastettu. Tarkastuksen edistyessä pitemmälle sai talonväki seurata toimitusta, jolloin sitä kehoitettiin pysymään rauhallisena ja vakuutettiin, ettei venäläinen sotilas ole mikään huligaani. Kun sotilaat tahtoivat tietää, onko talosta tarkastuksen aikana mitään kadonnut ja osoittivat erästä liinavaatekaappia, huomasi talonväki, että sieltä todellakin oli kadonnut muutamia markkoja sisältävä rahakukkaro. Erästä sotilasta epäilivät hänen toverinsa varkaaksi ja lupasivat häntä rangaista. Joukon johtaja maksoi hävinneeksi arvellun summan. Myöhemmin löydettiin kukkaro pihamaalta, tietysti tyhjänä. Tarkastuksessa käyttäytyivät sotilaat siivosti ja näytti tämä likainen homma ainakin muutamista tuntuneen vastenmieliseltä.” Näin menetteli venäläinen sotaväki.

Viimeksi mainittu kotitarkastus aiheutui nähtävästi lähinnä siitä, että mainittuna sunnuntaina aamupäivällä kävi hra Thuneberg poikansa kanssa punasten päämajassa Pispalan palokunnan talolla, tiedustelemassa, miksi hänen kuskinsa oli vangittu ja vaatimassa hänen vapauttamistaan: Siellä oli talo täynnä miehiä, joista edellä mainittu Aatto Koivunen esiintyi uhkaavasti. Vain pari tuntia myöhemmin johdatti hän ryssät kotitarkastukseen itse seuraten menoa ulkopuolella talon pihamaalla.

Samoina lakkopäivinä panivat Pispalan ja Epilän punakaartilaiset myös yksinään toimeen kotitarkastuksia. Kaarilan ulkotilalla Saarikorvessa kävi toistasataa punakaartilaista etsimässä muka kätkeytyjä viljavarjoja. Epilän asemakirjuri Almin luona piiritettiin eräänä iltana koko asunto ja haettiin muka 25,000 mkn arvoista asevarastoa. Löydettiin vain hra Almin osoittama haulikko. Pispalan pahvitehtaan isännöitsijä

Gummeruksen luona käännettiin myös koko talo nurin ja haettiin muka asevarastoa. Tarkastajat eivät uskaltaneet ilmaista nimeään. Heistä tunnettiin kuitenkin Paul Björkberg ja suutari Aho. Myöskin Mustikkaniemen palstatilalla Martti Eskolan luona, puutarhuri Aksel Enbergin ja ylikonstaapeli Ahosen luona pitivät Pispalan punakaartilaiset tarkastuksen hakien aseita. Kävivätpä he Pyhjärven eteläpuolellakin. Marrask. 17. p. klo 7 aamulla piiritti nimittäin 200 Pispalan punakaartilaista koko Partolan talon. Kymmenkunta miestä tuli sisään muka hakemaan suojeluskunnan asevarastoa. Mukanaan he veivät salonkikiväärin konttoorihuoneen seinältä mutta jättivät revolverin ja kaksi haulikkoa.

Menipä heidän intonsa naurettavuusiinkin. Eräänä iltana klo 9 aikaan piiritti noin 200 Pispalan punakaartilaista kutojattarien Aino Hahlin ja Katariina Söderströmin asunnon hakien kuularuiskua. Mainittuun asuntoon oli nimittäin päivällä tuotu rautapeltipuntulla Tampereelta sianruokaa. Siitä oli levitetty huhu, että puntussa tuotiin kuularuisku, ja koko Pispalan kaarti lähti tarkastusta toimittamaan. Noloina he palasivat retkeltään. Nokian punakaartin hommista kertoo Pirkkalan Uutinen seuraavaa : „Nokian punakaartin urhot aloittivat toimintansa perjantai-iltana (16 p:nä) noin klo 6 aikaan, jolloin noin 40-50 Venäjän sotamiestä ja neljä paikkakunnan miestä, nimitt. Nokian paperitehtaan työmiehet Signeus, Ketola ja Aalto sekä Kankaantaan kylästä kotoisin oleva vielä keskenkasvuinen poika J. Sundell tunkeutuivat äkkiarvaamatta Vikkulun huvilaan, jossa raakaa käytöstä osoittaen, paljastetut aseet kädessä ilmoittivat toimittavansa tarkastuksen vallankumouskomitean nimessä.

Huvilassa asui lukkari-urkuri Onni Vikkula, jolta isältään perimistä vanhoista varastoista otettiin kaksi vanhanaikaista pistintä ja sapelia, suusta ladattava haulipyssy ja vanhamallinen metsästysluodikko. Tarkastajat tiukkasivat tuimasti hra Vikkulun hallussa muka olevaa Kankaantaan suojeluskunnan asevarastoa, jollaista ei voinut olla missään siitä yksinkertaisesta syystä, että suojeluskuntaa ei paikkakunnalla ole. Hra Vikkulun nenän edessä pidettiin Colt-pistoolia ja pakoitettiin pitämään kätensä ylhäällä. Tarkastusta toimitettiin paitsi huoneissa, myöskin alustoissa, kellareissa ja makasiineissa. Muuta vaarallista ei löydetty kuin edellämainitut museokalut. Se, mitä näitten museokalujen yhteydessä kuitenkin huomattiin talosta hävinneeksi, osoittaakin selvästi, missä tarkoituksessa näitä tarkastuksia pidettiin. Parisen sormusta, hopealusikoita y.m. tavaraa sekä eräs määrä lihaa ja säilykkeitä havaittiin hävinneeksi.

Vikkulan talossa toimitettiin samallinen tarkastus sillä tuloksella, että tarkastuksessa hävisi 5 kultasormusta, yksi kaksipiippuinen haulikko sekä plinttalukolla varustettu haulikko v:lta 1617 y.m. Kummassakin paikassa hävisi sitäpaitsi yksi pullo denaturoitua viinaa, joka luonnollisesti tasattiin.

Vikkulasta siirtyi joukko Purralle, josta saivat haulipyssyn tarpeineen. Kun muita aseita ei ollut, kelpasi sitten kananmunat, joita huomattiin kadonneeksi 23 kappaletta.

Purralta kävi matka Nahkolaan noin klo 9 illalla. Ennenkuin kukaan huomasikaan, oli isännän huone täynnä miehiä. Kun isäntä ja eräs talossa asuva konttoristi, jotka olivat illallisella, kuulivat kolinaa ja saapuivat katsomaan, ilmoitti nähtävästi joukon johtaja Signeus, että he etsivät aseita, vaikka talon kolme jahtipyssyä jo olivat heidän kainaloissaan. Kaikki ampumatarpeet anastettiin pöytälaatikosta ja lisää vaadittiin. Anastetuista tavaroista luettelo laadittaissa mylläsi osa miehistöä toisessa huoneessa, jolloin mainittu S. kehoitti talon väkeä menemään katsomaan, ettei vain mitään katoa.

Talon omistajan tähän huomautettua, että teidän on vastattava joukkonne puolesta, ettei mitään sopimatonta tehdä, kieltäytyi S. vastuusta. Ja aivan oikein! Joukon poistuttua huomattiin, että ainakin yksi kultasormus, vähän paperossia ja rievää oli poissa.

Lauvantaina jatkuivat tarkastukset Kohmalla ja Kehossa samoissa merkeissä kuin edellisenäkin päivänä.”

„Sunnuntai-aamuna, kun seurakunnan pastori S. Nurkkinen oli virkamatkalla kirkkoon, pidättivät punakaartin miehet hänet Nokian sillan vaiheilla, vaatien lupakirjaa matkaansa varten. Kun pastorilla ei sellaista ollut, ei nimensä ja toimensa ilmoittaminen riittänyt, vaan täytyi hänen palata takaisin erästä päämajasta se hakemaan. Vasta sen jälkeen sai hän luvan mennä kirkkoon jumalanpalvelusta toimittamaan.”

Siuron punakaartilaiset toimivat myöskin yhdessä ryssien kanssa. Heidän kanssaan he kävivät pitämässä kotitarkastuksia ja anastamassa aseita, ampumavaroja ja räjähdysaineita m.m. Kuljussa, Kauniaisissa, nimismies Wegeliuksella ja tehtaiden virkailijain luona. 20 ryssä oli asetettuna Siuron sillan vahdeiksi. Punakaartilaiset pakkoluovuttivat aseet Kuloveden eteläpuolelta aina Karkun Kutalaan asti. Mouhijärven Häjäästä kävivät Siuron punakaartilaiset vangitsemassa Kalle Rouhun ja kuljettivat hänet Tampereelle, missä hänet kuitenkin vapautettiin.

Pohjoisessa päin kävivät he yhdessä ryssien kanssa aseiden pakkoluovutusmatkalla Hämeenkyrössä ja Kyröskoskella asti. Hämeenkyrössä anastettiin apteekkitavaroita ja juopoteltiin vahvasti. Täydessä tuulussa palattiin takaisin.

Siuron punakaarti osoitti erinomaista intoa. Kaikki paikkakuntalaiset, jotka tiedettiin kirjoittautuneen suojeluskuntaan, vietiin työväentalolle tutkittavaksi. Metsänhoitaja Ebelingiä m.m. pidettiin vangittuna 10 tuntia ja kovin uhattiin ja ahdistettiin, jopa rääkättiin.

Mutta kun Siuron massatehdas ja Kyröskosken tehdas lakon jälkeen eivät ollenkaan suostuneet alkamaan töitä ennenkuin tehtailta ja niiden virkailijoilta ryöstetyt aseet, ampumatarpeet ja räjähdysaineet tuotiin takaisin, ja valtion saha suljettiin viikkoa jälkeen lakon samasta syystä, niin täytyi punakaartilaisien kauniisti viedä ryöstösaaliinsa takaisin. Etelä-Pirkkalan punaiset olivat suurlakon aikana vielä varsin rauhallisia. Ketään ei ollut töistä poissa eikä lakkovahteja oltu asetettu. Ainoastaan puhelinkeskusasema oli vallattuna ja vahdinpidon alaisena.

Vaikka suurlakko lienee pääjohdon taholta maassa virallisesti määrätty lopetettavaksi sunnuntai-iltana marrask. 18. päivänä, niin kokoontui maanantaina vielä suuret joukot punakaartilaisia eri puolilta pitäjää kunnan elintarvekansliaan, jossa järjestettiin retkikunnat pitäjän eri kulmakunnille toimittamaan viljavarastojen tarkastusta. Johtajiksi retkikunnille asetettiin punaiset elintarvelautakunnan jäsenet. Niinpä lähetettiin yksi joukko Etelä-Pirkkalaan K. H. Saarisen ja J. Harran mukana, toinen Taivalkunnan puolelle Toimen ja Salmisen seurassa ja kolmas Kankaantaakse Ojalan johdolla. Pakkoluovutuksia eivät nämä retkikunnat nähtävästi tehneet, ja tarkastuksetkin lienevät loppuneet lyhyeen. Tulivat kaiketi huomaamaan tekonsa laittomuuden, ja innostuskin lienee jo ollut lamaanumassa, kirjoitti Pirkkalan Uutinen.

Vasta tiistaina 19. päivänä palasi tehtaiden työväki kunnassa takaisin töihinsä. Kuohu oli sillä kertaa ohitse. ja voiman näytös suoritettu. Murhia ja rääkkäyksiä ei tosin kunnassa tapahtunut niinkuin muutamilla muilla paikkakunnilla, mutta tavattoman surkean tunnelman nämä päivät rauhallisten ihmisten mieliin jättivät. Säännöllisen ja

lakeihin perustuvan yhteiskuntaelämän liitokset näyttivät olevan hajalla. Esivalta oli aivan voimaton, väkivalta ja kurittomuus temmelsivät mielin määrin maassa. Kaikki viittasi siihen, että ollaan lähenemässä suurta onnettomuutta.

II. PUNAKAARTIT.

Varsinaisiin kapinahankkeisiin ryhtyivät Pirkkalan sosialistit jo syyskuun lopulla ja lokakuun alussa, jolloin taistelujoukkoja alettiin harjoittaa työväen järjestökaartin nimellä. Kaarteja perustettiin Pispalaan, Nokiaan, Siuroon ja Etelä-Pirkkalaan. Johtajana koko liikkeellä kunnassa oli edellämainittu eristäjä Aatto Koivunen Pispalasta, joka, sittemmin kapinan aikana kohosi koko läntisen rintaman ylipäälliköksi. Harjoituksia pidettiin Pispalassa palokunnan talolla, ensin sisällä huoneessa, sittemmin ulkona kentällä, muualla työväenyhdistysten taloissa. Paitsi ylipäällikkö Koivusta, toimivat Pispalassa harjoituspäällikköinä aluksi Heikki Vallin, Juho Harra ja Kalle Luhtanen. Myöskin punaisen ristin osasto perustettiin Pispalaan. Johtajana ja opettajana oli sillä ylipäällikkö Koivusen vaimo Hilma Koivunen.

Työväen järjestökaarteihin, jotka sittemmin pääjohdon toimesta ristittiin punakaarteiksi, liittyi marraskuun lakon aikoihin ja varsinkin kapinan alussa ja sen aikana Pirkkalassa runsaasti jäseniä. Pispalan kaartissa, joka muodosti oman pataljoonan, oli kapinan aikana miehiä aseissa 800 ja lisäksi 50 naiskaartilasta.

Niistä muodostettiin 4 komppaniaa rintamaväkeä ja viides vahtikomppaniaksi omalle paikkakunnalle. Sitäpaitsi järjestettiin työkomppania, johon kuului enimmäkseen lapsiväkeä, puhdistamaan lumesta Pispalan ja Villilän juoksuautoja sekä tekemään muita kepeämpiä töitä. Paljon apuväkeä, vaimoja, lapsia ja vanhuksia palveli kaartin keittäjinä, pesijöinä, perunain kuorijoina, puiden pilkkojina, veden vetäjinä, eläinten ruokkijoina, suutareina, räätäleinä j.n.e.

Komppaniain päällikköinä toimivat m.m. kivityöm. Hermannin Kytö, tapeettiteht. työ. Ludvig Jylhäsalon, kivityöm. Herman Lehtonen, joka kaatui Kuhmoisissa, maalari Henrik Molin, mäkitupalainen Juho Vilhelm Huhtala ja konepajan työ. Huugo Lahtinen. Pataljoonan päällikkönä oli aluksi Aatto Koivunen, sittemmin konepajan työmies K. E. Lindroos.

Pispalan punaisen kaartin esikunnan puheenjohtajana oli asioitsija Otto Herman Civil ja jäsenenä tehtaan työ. Lauri Haronen, tehtaan työ. Oskar Lagerspets, konepajan työ. K. Kanerva, kirvesmies Ville Siren sekä eräitä muita. Esikunnan kirjuriina toimi K. J. Lehtonen sekä rahastonhoitajana Toivo Kari. Tiedusteluosaston päällikkönä ja syyttäjänä kapinaa ja vallankumousta koskevissa asioissa oli työmies Jooseppi Lehto.

Santarmeina toimivat puuseppä Heinänen ja kirvesmies Pihlajaniemi.

Muonitusjaoston päällikköinä toimivat Kalle Ringbom, Taavetti Lahti, Pauliinus Salonen, K. Helminen ja Huugo Hjalmar Mattsson, joka johti ryöstöretkiä omalla paikkakunnalla ja laajalti lähiepäilyissä.

Nokian punakaartiin kuului kapinan aikana noin 600 miestä. Ylipäällikkönä toimi viilari K. Helenius.

Nokian punakaartin esikuntaan kuuluivat viilari Antton Lahtinen, muurari Antti Mielonen, maalari Väinö Heinonen, paperiteht. työm. Albin Valkama, kirvesmies Iivari Salminen, paperiteht. työm. Frans Suhonen sekä kumitehtaan työmies Edv. Lestander, joka myös toimi Nokian pataljoonan päällikkönä.

Nokian punakaarti anasti kasarmikseen kapinan alussa Nokian Evankelis-Lutherilaisen Nuorisoliiton rukoushuoneen ja talon Nokian aseman lähellä. Siinä se majaili maaliskuun 10. päivään saakka, jolloin rakennus syttyi tuleen ja paloi perustuksiaan myöten. Tulipalon arveltiin johtuneen liiallisesta kamiinin lämmittämisestä.

Siuron punakaartiin kuului noin 150 miestä, jotka muodostivat Siuron komppanian. Komppanian päällikköinä toimivat sahantöyhmies J. Kautto ja asioitsija J. G. Laaksonen.

Paikallisen esikunnan päällikkönä ja punakaartin perustajana toimi kirvesmies J. Aalto, josta sittemmin tehtiin Karkun piirin nimismies. Muina jäseninä olivat Oskari Niemenpää, sahantöyhmies Vihtori Savia, työmiehet Kalle Heinä, V. Nieminen ja Visanen sekä massatehtaan työmiehet Uno Astrén, Eetu Nieminen ja Abel Mäkinen.

Etelä-Pirkkalan punakaartiin kuului noin 100- 120 miestä. Omaa esikuntaa ei heillä ollut, vaan kuuluivat he pääasiallisesti Pispalan esikunnan piiriin. Kapinan aikana olivat he sijoitettuna eri joukko-osastoihin, enin osa kuului Pispalan pataljoonaan. Suuri joukko oli myöskin vahtimassa omalla paikkakunnalla. Etelä-Pirkkalaisten päällikkönä oli sekatyömies Oivio Naistenmatkalta.

Kapinan aikana luvattiin punakaarteihin osaaottaville miehille 15 mk päivältä ja vapaa ruoka. Lisäksi luvattiin perheellisille avustusta 2 mk vaimolle ja 1 mk kullekin alaikäiselle lapselle päivältä. Myöskin vaatteita annettiin, mikäli niitä oli saatavissa, mutta niistä vedettiin maksu palkasta.

III. PUNAKAARTIT TOIMINNASSA.

SIUROSSA.

Kapinan Pirkkalassa alotti Siuron punakaarti, joka lopetti työt tehtaissa ja nousi aseisiin jo tammikuun 26 p:nä klo 1 päivällä. Sota-aikainen vahdin pito järjestettiin ja paikkakunnan porvarillisilta takavarikoitiin kaikki aseet ja ampumatarpeet. Tammik. 29 p:nä lähtivät Siuron punakaartilaiset Tampereelle hakemaan ryssiltä aseita. Niitä he saivatkin 20 kappaletta kivääreitä. Muutaman päivän perästä saapui lisää.

Mutta kaarti tarvitsi myöskin muonavaroja. Niitä joko käytiin hakemassa paikkakunnan talollisilta ja muilta porvareilta tai pakoitettiin heidät ne itse saattamaan punakaartin varastoihin. Joka talosta anastettiin viljaa, jauhoja, leipää, lihaa, perunoita, maitoa, halkoja, heiniä j.n.e. Myöskin Suoniemen puolella ja Hämeenkyrössä kävivät Siuron punakaartilaiset ryöstöretkillä.

Jo kapinan alkupäivinä ilmoitti Siuron asemamies, komisaari Yläne Siuron punaiselle esikunnalle, että Hämeenkyrön nimismiehelle Väinö Nyströmille oli junassa saapunut suurempi määrä tyhjiä säkkeitä. Tästä tehtiin se johtopäätös, että niille varmaankin aiotaan Hämeenkyröstä kuljettaa viljaa Pohjanmaalle valkoisten puolelle. Sen

vuoksi annettiin Hämeenkyrön esikunnalle määräys, että nimismies Nyström on tuotava Siuroon tutkittavaksi. Hänet tuotiinkin Siuroon tammik. 31 päivänä ja häntä seurasi poikansa metsänhoitaja Nyström, joka ei voinut jättää isäänsä yksinään punakaartilaiden käsiin.

Nyströmin asiaa tutki sekä Siuron punakaartin esikunta että Punakaartin yleinen kokous. Mutta ei auttanut nimismiehen selitys, että kysymyksenalaiset säkit ovat valtion, ja ne ovat vieläkin kruununmakasiinissa. Nimismies määrättiin lähetettäväksi Tampereelle. Mutta kun nimismies Nyströmiä vastaan oli sosialisteilla entistäkin kaunaa, varsinkin maatyöväen lakkojen ajalta 1917, alkoi eräs sakki yleisessä punakaartilaiskokouksessa vaatia, että Nyström poikineen on surmattava. Nähtävästi antoi esikunta siihen salaisen suostumuksensa, sillä klo 12 yöllä saattoivat Nyströmejä Siuron rautatiesillalle työmies Viki Peltonen ja ajuri Nestori Mattila. Matkalla kuuli maantiesillan siltavahti miesten keskustelevan: „Ammu sinä tuo vanha äijä, kyllä minä ammun pojan!“. Seuraus olikin, että molemmat ammuttiin rautatiesillalla, ruumiit heitettiin koskeen ja työnnettiin jään alle. - - - - -

Rautatien siltavahdit olivat apuna ruumiiden hävittämisessä. Molemmat surmaajat ovat sittemmin saaneet palkkansa.

Siuron punakaartilaiset olivat toisenkin kuuluisaksi tullen murhatyön toimeenpanijoita. Helmikuussa kävivät he ryöstömatkalla Suodenniemellä, jossa surmasivat kirkkoherra Kalvan. Sanomalehdissäkin on ollut julkaistuna tämän murhatyön raakuudesta pöyrityttäviä kertomuksia, mutta Siuron suojeluskunnan esikunta, joka on tätä ja edelläkerrottua Nyströmien murhaa tutkinut, ei ole niistä voinut saada täyttä varmuutta. Se vain on käynyt selville, että retken johtajana oli Siuron punakaartin päällikkö, asioitsija J. G. Laaksonen. Hän määräsi kirkkoherraa ampumaan Heikki Kallion, joka sen tekikin. Mutta kun ei kirkkoherra heti kuollut, ampui myöskin Laaksonen itse häntä browningillaan. Murhan huhuttiin tapahtuneen siksi, että kirkkoherran kaksi poikaa oli valkoisten rintamalla.

Jälkeenpäin löydettiin erältä siurolaiselta kirkkoherran kantasormus, toisella oli ollut hänen kultakellonsa, joka sittemmin saatiin Hämeenkyröstä takaisin, kolmannella kirkkoherran saappaat j.n.e.

Myöskin Hämeenkyrön Jumehniemen Kärjen isännän surmaaminen on jälkeenpäin ilmenneiden todistusten mukaan tapahtunut Siuron punakaartin esikunnan alkuunpanosta, vaikka sen oman paikkakunnan punaiset toimittivat.

Siuron punakaartin ensimmäinen sotaretki suuntautui Tyrvälle helmik. 2 päivänä. Sinne piti valkoisten hyökänneen Kiikoisista päin, ja siurolaiset lähtivät apuun junalla ja hevosilla. Tyrvään punakaarti taasen luuli siurolaisten junaa valkoisten hyökkäysjunaksi ja avasivat tulen sitä vastaan Tyrvään asemalla. Syntyi taistelun rytäkkiä, jossa useita rautatievaunuja ammuttiin rikki, kunnes selvisi ereys.

Tämän taistelun johdosta syntyi Siurossa ensimmäinen pakokauhu. Kylä tyhjentyi, kukin piiloutui mihin osasi. Muutamat juoksivat metsään, toiset pakenivat muihin kyliin. Joku katsoi saunan kiukaan ja seinän ahtaan välikön parhaaksi piilopaikaksi. mutta kun vaaraa ei kuulunut, palattiin vähitellen takaisin omiin asunoihin.

Rintamalla olivat Siuron punakaartilaiset Suodenniemellä ja etupäässä Ikaalisissa ja Kyröskoskella. Suurin osa pyrki kuitenkin vahtitoimiin omalla paikkakunnalla. Rintamille

täytyi miehiä ajaa ja hoputtaa, mutta siihen oli sitä vähemmän halua, mitä pitemmälle taistelut kehittyivät. Millä oli olevinaan mitäkin syytä viipyä kotona.

NOKIASSA

Nokian punakaarti nousi aseisiin tammik. 28 pnä illalla: Silloin he valtasivat puhelinkeskusaseaman, jota pitivät vartioituna hallussaan maaliskuun 27 päivään, ja järjestivät kapinavahdit. Aseita sai kaarti seuraavina päivinä Pispalasta. Ensi työnä Nokian kaartilakin oli kerätä mahdollisimman tarkkaan porvarienv aseet ja ampumavarat sekä hankkia kaartille muonavaroja.

Helmikuun 5 päivänä valtasi 4 aseistettua punakaartilaista ja heidän asettamansa komisaari kunnan kassan ja kassakaapin avaimet. Kunnallislautakunnan esimiehen töihin ei komisaari kyllä puuttunut, mutta hän istui päivittäin määrätunnit kassakaapin vieressä, tarkasti maksettavat laskut ja antoi kassakaapista maksettavaksi langenneet erät. Komisaarina oli 4 ensimmäistä päivää Frans Aalto. Mutta kun hänet sen jälkeen määrättiin Helsinkiin Kansanvaltuuskuntaan, seurasi häntä virassa koneenhoitaja Frans Ojala.

Helmik. 7 pnä antoi Nokian punainen esikunta vangita ja tutkittavakseen kuljettamaan maanviljelijän pojan Arvo Purran muka suojeluskuntaan kuulumisesta ja siihen värväämisestä. Nokian esikunnassa häntä uhattiin ja räkättiin. Pistin asetettiin rintaa vasten ja uhattiin lävistää ja revolverilla lyötiin päähän. Sitten hänet lähetettiin Tampereelle vankina säilytettäväksi, mutta tamperelaiset olivat ihmisellisempiä ja vapauttivat hänet 5 päivän kuluttua.

Samalla kerralla kuin A. Purra, vangittiin myöskin maanviljelijä Arvid Vikkula, jota samoin räkättiin. Esikuntaan kuletettiin niinkään maanviljelijät E. Purra ja K. Nahkola. Purraa ja Vikkulaa vaadittiin kirjallisesti peruttamaan edellä selostetut Pirkkalan Uutisten kertomukset, että heiltä oli marraskuun lakon aikana toimeenpannuissa kotitarkastuksissa kadonnut tavaroita. K. Nahkolaa samoin ankarasti ahdistettiin ja revolverilla uhaten vaadittiin Pirkkalan Uutisten silloisena toimittajana julistamaan sanotut uutiset perättömiksi. Se kiristys ei kuitenkaan onnistunut, Nahkola ei peruutukseen suostunut.

Samoin kuljetettiin Nokian esikunnassa useita muita paikkakuntalaisia tutkittavana, mikä vastavallankumouksellisuudesta, mikä muista syistä.

Rintamalla oli Nokian punakaarti pääasiallisesti Vilppulassa, Juupajoella ja Orivedellä. Pienempi joukko lähetettiin kerran Laviaan. Kun miehistö oli kovin haluton rintamalle lähtemään, niin lohdutettiin lähteviä sillä, että Laviaan tarvitaan miehiä vain tulipaloa sammuttamaan. Mainittu osasto joutui kuitenkin melkein kokonaan valkoisten vangiksi Suodenniemellä; ainoastaan muutamia pääsi pakenemaan.

Kun Nokian kaartilaiset eivät enää tahtoneet pysyä Vilppulan rintamalla, vaan pyrkivät kaikkiin tavoin sieltä pois, ja lomalle päässeet eivät tahtoneet enää uudelleen sinne mennä, sanoivat vain: „menköön jo esikuntakin sinne vuorostaan”, lähetettiin rintama-agitaattoriksi Juupajoelle esikunnan jäsen Albin Valkama. Kotoisena kasarmi-agitaattorina toimi hyvällä menestyksellä muurari Jussi Kivi.

PISPALASSA.

Pispalassakin punakaarti aloitti sotatoimet tammik: 28 p:nä jonka iltana pidettiin suuri sotakokous Tahmelan työväenyhdistyksen talolla. Kaikki työt tehtaissa lopetettiin, ja ne miehet, jotka kuuluivat työväenyhdistykseen, määrättiin punakaartiin. Maatyöväki sai aluksi jäädä toimiinsa. Ensimmäiset kiväärit sai Pispalan kaarti tammik. 31 p:nä iltana, jolloin niitä tuotiin juhlakulussa laulaen Tampereelta 50 kappaletta Pispalan palokunnan talolle. Vähän myöhemmin tuotiin Pispalaan aseita ja ampumatarpeita suunnattomat määrät. Niitä oli koko palokunnan talo täysi. Talo muuttuikin arsenaaliksi, josta esikunta ja muu toiminta siirrettiin muualle. Esikunta asettui Provastin kauppataloon, rukoushuone anastettiin ruokailupaikaksi, Pispalan talo elintarpeiden varastopaikaksi jne.

Pispalan arsenaalista varustettiin aseilla ja ampumatarpeilla koko Pirkkala, ja sieltä lähetettiin niitä laajalle muihinkin pitäjiin, kuten Hämeenkyröön, Ikaalisiin, Viljakkalaan, Kuruun, y.m. Maalaisten hevosia oli toisinaan koko palokunnan talon ympäristö täysi hakemassa tärkeitä kuormia, ja jonottain niitä kulki maantiellä eri suuntiin.

Pispalasta lähetettiin ensimmäiset rintamajoukot Ruovedelle, kuuluisalle Pekkalan retkelle helmik. alkupäivinä. Sinne lähetetyt palasivat jonkun päivän kuluttua suin päin takaisin pohjalaisten pakoon ajamina. Matkallaan he kuitenkin surmasivat Pekkalan kartanon omistajan, maanviljelysneuvos Aleksander Aminoffin murhaajista ei liene saatu täyttä selvyyttä, vaikka aluksi retkeltä palattua yksi ja toinen yritti kerskailla sitä kunniaa itselleen omistaa.

Pispalan joukkoja oli taisteluissa mukana myöskin Vilppulassa, Eräjärvellä, Kuhmalahdella ja monet eri kerrat Ikaalisten rintamalla sekä varsinkin Pispalan ja Epilän rintamalla taistelujen siirryttyä omalle paikkakunnalle.

Heti sotatoimien alettua, kun Kansan Lehdessä ja Kansanvaltuuskunnan Tiedonantolehdessä oli viittaus omavaraistalouksien hävittämiseen, alkoi Pispalankin punakaarti koota itselleen muonavarastoja. Elintarpeiden takavarikoimisia ja ryöstöjä pantiin toimeen ensin omalla paikkakunnalla, sittemmin pitkin Etelä-Pirkkalaa, Vesilahdella, Tottijärvellä, Viljakkalassa, Hämeenkyrössä, Ylöjärvellä ja Teiskossa. Kävivätpä ryöstäjät aina Eräjärvellä, Pälkäneellä ja Sahalahdella saakka. Joka aamu lähti Pispalasta monia rekikuormia aseistettuja miehiä ryöstömatkoille. Iltaisin niitä palasi tuoden osan saalistaan kuten lihan y. m. mukanaan. Tavallisimmin kuitenkin vaadittiin, että elintarpeiden omistajain piti ne itse tuoda punakaartin varastoihin Pispalaan tai jättää Pirkkalan elintarvelautakunnalle. Punaiset nimittäin asettivat omat miehensä kunnan elintarvelautakuntaan, joka toimi hyvässä sovussa punakaartin kanssa. Usein olikin sen vuoksi ikäänkuin pakkoluovutuksen virallisuutta edustamassa mukana joku elintarvelautakunnan jäsen. Taloihin oli määrä jättää kahden viikon ruokatarpeet. Siitä alkaen piti annettaman elintarvekortit. Kaikki sen yli menevä varasto takavarikoitiin ja anastettiin. Muutamia taloihin ei kuitenkaan jätetty aluksikaan mitään. Useimmat sentään saivat pitää siemenjyvänsä. Nekin aiottiin ensin koota punaisten varastoihin, mutta siitä tuumasta luovuttiin, kun niille yksissä paikoissa huomattiin voivan koitua suurempi häviämisen ja turmeltumisen vaara.

Anastetut tavarat luvattiin maksaa valtion varoilla, ja joku määrä suorituksia toimitettiin elintarvikelautakunnan varoilla. Suurin osa jäi kuitenkin maksamatta

kokonaan. Ryöstöihin ja pakkoluovutuksiin nähden olivat talolliset aivan avuttomia. Sen vuoksi useimmat katsoivat parhaaksi suostua kaikkeen, mitä heiltä vaadittiin.

Esimerkkinä tällaisesta pakkoluovutuksesta mainittakoon Kaarilan tilan tyhjentäminen. Helmik. 5 p:nä saapui taloon kaksi Pispalan punakaartilasta, jotka vaativat saada tarkastaa talon viljavarat. Kun tilan isäntä, maanviljelijä Otto Thuneberg ei siihen suostunut, tuli taloon noin 200 aseistettua paikkakunnan punakaartilasta, jotka piirittivät koko talon, estäen ketään poistumasta tai taloon pyrkimästä. Aseiden voimalla vaati joukon johtaja, kirvesmies Hjalmar Mattsson luovuttamaan kaikki elintarpeet mitä talossa oli yli kahden viikon annosten. Mukana oli nytkin elintarvikelautekunnan jäsen Siljander. Kun isäntä oli selittänyt että vaatimus on vastoin elintarvikelakia, laitton ja väärä, joten hän ei voi siihen suostua, vaikka ammuttaisiin hänet ja koko hänen väkensä, julisti Mattsson isännän ja hänen poikansa ylioppilas Otto Thunebergin vangituiksi ja heitä lähdettiin viemään Pispalan esikuntaan pakotettaviksi. Kun eivät he sielläkään vaatimukseen suostuneet, vietiin heidät vangittuina Tampereelle, jossa pidettiin viikon ja laskettiin sitten kotiin siksi, kuin asia tulisi vallankumousoikeudessa tutkittavaksi ja syytetyt tuomituiksi.

Kun isäntä poikineen oli viety pois, rupesi Mattsson vaatimaan, että rouva Thunebergin piti luovuttaa makasiinien ja varastohuoneiden avaimet. Kun ei hänkään ärjymisestä, tyrkkimisistä ja vangitsemisuhkauksista huolimatta siihen suostunut, anastivat ryöstäjät kaikki talon avaimet seinältä, menivät kaikkiin varastohuoneisiin ja kantoivat rekiin lihat, leivät, y. m. ruokatavarat. Makasiinissa viljat mitattiin säkkeihin ja haettiin, ne jonkun päivän perästä jälkeensä. Siemenjyvät aluksi jätettiin, mutta nekin vietiin myöhemmin. Lisäksi vietiin heiniä, halkoja ja muutamia nautoja teurastettavaksi. 6 tuntia oli talo piiritettyä ja ryöstön alaisena. Väki sai koko ajan olla tavattoman kauhun ja jännityksen vallassa.

ETELÄ-PIRKKALASSA.

Etelä-Pirkkalassa oli kapinan alkukin tynempää kuin muualla. Aseellinen vahdinpito oli järjestettyä kaikkialle, mutta ryöstötoimissa omalla paikkakunnalla eivät punakaartilaiset käyneet. Sen toimen suorittivat pääasiallisesti Pispalan ja Nokian kaartilaiset. Helmikuun alussa aikoivat he kuitenkin vangita ylioppilas Lauri Sankilan ja metsänhoitaja Ilmari Ebelingin. Sankilaan tuli sitä varten parikymmentä aseistettua miestä. Jostain syystä he kuitenkin jättivät vangitsemisen sillä kertaa toimittamatta, joten Sankila ja samoin, Ebeling pääsivät pakoon Tampereelle. Vangitsemisen piti nähtävästi tapahtua siksi, että heitä epäiltiin suojeluskuntaan kuulumisesta ja vastavallankumouksellisuudesta. Sitten heitä uudelleen kovin haettiin, ja Sankilan vouti ja maanviljelysharjoittelija vietiin Pispalan esikuntaan tutkittavaksi paon johdosta. Maaliskuussa ryösteli Etelä-Pirkkalassa maalari Väinö Kivi Nokiasta mukanaan kolme muuta nokialaista n.s. „Kiven sakki”. Vaikka siellä jo oli tapahtunut virallinen pakkoluovutus, riitti vielä yhtä ja toista otettavaa.

Kivellä oli m.m. Nokian esikunnan valtakirja jolla hän sai pakkoluovuttaa itselleen yhden hehtolitrin siemenperunoita. Valtakirjansa hän esitti useimmissa taloissa ja perunoita karttui. Sankilassa viipyi sakki 4 päivää, tyhjentäen talosta kaikki ruokatarpeet,

yksin korttiannoksetkin. Eräänä päivänä löydettiin vähän riisiryyniä ja korppuja, jotka punnittiin, mutta ei pois viety. Seuraavalla kerralla vaadittiin keittämään sakille mainituista ryyneistä puuroa ja antamaan korput kahvileiväksi. Samallaista isännöimistä harjoitettiin muissakin taloissa. Iltasin vietiin saalis Nokiaan ja aamulla taasen palattiin.

VIERAITA PUNAISIA SIUROSSA.

Kun valkoiset alkoivat rynnistää Laviaan ja Suodenniemelle, pakeni sieltä kolmattasataa aseetonta punaista Siuroon. Muutamia päiviä siellä majailtuaan, alkoivat he ryöstellä paikkakunnan taloista ruokatavaraa, vaatetavaraa ja mitä käsiinsä saivat. Eräskin mätti päällensä talon vaatenaulasta 4-6 vaatekertaa. Kädet eivät silloin enää sopineet riippumaan alaspäin, vaan sojottivat suorina sivuilla. Ryöstötoimissa liikkueensa tuumailivat miekkoset vain : „Isäntä ei kai ole tottunut siihen, että työmies on käskijänä.” Siuron punakaartin täytyi lopuksi tulla väliin ja karkoittaa pois vieraat kalastajat omilta kalavesiltä.

PUNAKAARTILAISET LIIKEKANNALLA.

Yötä päivää liikkuvat aseelliset vahdit ylläpitivät turvattomuuden ja sisäisen surkeuden tunnetta, samoin lakkaamaton joukko-osastojen ja sotatarpeiden kuljetus rintamille rautateitse ja maitse. Siinä suhteessa muodostui Siuron asema Ikaalisten rintaman johdosta varsinaiseksi toiminnan keskuspaikaksi Pirkkalassa. Asemalla oli tavaton liike. Punakaartilaisjunia tuli ja meni, pitkiä ja lyhyitä junia. Milloin kuljetettiin miehiä matkustaja-, milloin härkä- tai avovaunuissa. Mukana oli usein ryssiä enempi tai vähempi. Kerran tuli yhdellä kerralla 300 ryssiä. Myös tykkejä, kuularuiskuja ja ampumatarvelaatikoita tuotiin suuret määrät. Siuron torvisoittokunta oli palkattu ottamaan tulevia joukko-osastoja juhlallisesti vastaan. Juhlakulussa saatettiin joukot ensin Siuron työväentalolle, josta järjestettiin niiden kuljetus Ikaalisiin. Sieltä taasen kuljetettiin lomalle pääseviä joukkoja ja karkulaisia takaisin Siuroon. Viimeksimainittuja oli paljon, vaikka niitä etsittiin, uhattiin ja lähetettiin takaisin rintamalle. Useita karanneita pispalalaisia lähetettiin rintamalle kolmekin kertaa. Koko Pirkkalasta, Suoniemeltä, Karkusta. ja Hämeenkyröstä pakotettiin talolliset lähettämään hevosia ja miehiä mainittuja joukkoja ja sotatarvarälähetyksiä kyytimään. Monet olivat ajossa yhteen menoon pari viikkoa, tehden 30 kyytiä. Toiset saivat lähteä sinne vähän aikaa kotona oltuaan uudelleen. Ja monia muita tarkoituksia varten haettiin hevosia myötäänsä.

Paljon oli punakaartin riveissä miehiä, jotka eivät ottaneet taisteluun osaa aatteen puolesta, vaan jotka joko menivät virran mukana tahi väkisin pakotettiin ryhtymään aseisiin. Siitä epäilemättä johtuivat tekosairaudet ja kaikenlaiset muut syyt rintamalta pois jäämiseen, jopa varsinaiset karkaamisetkin. Myöhemmin liittyi pelottimeksi tappion ja rangaistuksen pelko. Tiedettiin tehdyn sellaista joka ei voi jäädä rankaisematta. Tyytymättömyyttä alkoi herättää myöskin se, ettei luvattuja palkkoja säännöllisesti maksettu ja että ruvettiin jakamaan rahan sijasta shekkejä.

PORVARIEN VAINOOMISET.

Mitä pitemmälle kapina jatkui sitä epäluuloisemmiksi, katkerammiksi ja vihamielisemmiksi punaiset tulivat kaikkia niitä kohtaan, joita he epäilivät „vastavallankumouksellisiksi”. Kotitarkastuksia, aseiden, kiikarien ja kirjallisuuden etsintöjä pantiin heidän luonaan toimeen tämän tuosta. Monia kuljetettiin punaisen esikuntiin tutkittavaksi ja uhattavaksi. Paitsi edellämainittuja Thunebergeja ja Purraa, vangittiin heti kapinan alussa insinööri A. Gummerus Näsijärven pahvitehtaalta Pispalassa ja säilytettiin vangittuna Tampereella kaupungin antautumiseen asti. Siihen asti pidettiin vangittuna myöskin Valkilan omistaja, agronomi Artturi Somersalo. Lyhyemmän aikaa olivat vangittuina puutarhuri Enbergin työmies Taavetti Kivimäki, puutarhuri Vesterlund ja Aurora Granqvist. Vankeudesta vapaaksi päästyään haettiin hrat Thunebergit taasen eräänä yönä esikuntaan sen johdosta, että he olivat vastustaneet hevosten luovuttamista sotakyyteihin, kun ne vast'ikään olivat palanneet noin viikon matkalta Siurosta. Ja maaliskuun 24 päivän iltana klo ½12 taasen tuli 3 punakaartilasta hakemaan heitä ilmoittamatta mitä tarkoitusta varten. Sanoivat olevansa Kuhmoisista, saapuneensa linnoituspäällikön käskystä ja toimittaneensa paljon tällaisia tehtäviä. Kaikki talossa ymmärsivät, mistä oli kysymys. Rouva ja tyttäret käyttivät kaiken voimansa viemisen estämiseksi ja saivatkin aikaan sen, että herrat saivat jäädä kotiin. Mutta ei sekään vielä riittänyt. Kun sotatoimet alkoivat Epilässä, komennettiin Kaarilan väki siirtymään kotoaan pois Tampereelle. Mutta Pispalassa jyrkästi palautettiin takaisin kotiinsa herrat Thunebergit. Matkalla heitä saattajat törkeästi herjasivat ja uhkailivat. Likomäen alla pysähdyttiin ja käskettiin isän ja pojan sanoa toisilleen hyvästi. Matkan piti päättyä siihen. Kiväärit olivat jo ojennetut, mutta johtomies sanoi silloin kiroten : „Antaahan olla ! Joutaa olla muitakin näkemässä kun tuommoiset lahtarit kaatuvat.” Kotona heidät asetettiin vartioituna huoneeseen sille puolen rakennusta, mistä valkoiset ampuivat. Siellä sai vanhempi Thuneberg maalisk. 31 p:nä sääreensä kuulan, joka rikkoi sääriluita. Monien vaikeuksien perästä pääsi hän sairaalaan Tampereelle, missä säilyi siksi; kunnes kaupunki vallattiin.

Agronomi Vahrenin hakivat punaiset Tampereelle perääntyessään huvilastaan Tahmelasta ja ampuivat hänet metsässä nähtävästi kostoksi siitä, että hänen luotaan löydettiin suurlakon aikana edellä kerrottu ampuma-aseiden museo.

Kuten mainittiin, pidettiin maanteillä vieläpä kyläteilläkin lakkaamatta vahteja, jotka pysäyttivät varsinkin kaikki hevosilla kulkijat vaatien heitä näyttämään punaisten esikuntien matkapassit.

Pispalassa ja Epilässä vartioitiin sitäkin, milloin porvarilliset naapurit kävivät toistensa luona, ja tultiin ajamaan vierailijat pois. Vietiinpä agronomi Albert Lange ja hänen veljensä Kalle Lange esikuntaankin tutkittavaksi sen johdosta, että heidän luonaan oli keskellä päivää käynyt joku naistuttava. Joku päivä ennen Tampereen piirityksen alkamista annettiin useimmille porvarillisille Pispalassa ja Epilässä uhkavaatimus, etteivät he saa minään vuorokauden aikana poistua kotoaan, „muuten ei vastata seurauksista”, kuten oli punakaartilaisen tavallinen sanontatapa. Muualla Pirkkalassa eivät punaiset niin hermostuneita ja epäluuloisia olleet.

VALLANKUMOUSOIKEUS.

Punaiset asettivat oman tuomioistuimensa n.s. vallankumousoikeuden, joka istui käräjätalossa Hyhyn Hennerillä. Oikeuden puheenjohtajana oli Pispalan esikunnan jäsen, tehtaan työmies Oskar Lagerspets, kirjurina Aati Vuorinen Nokiasta ja muina jäseninä neljä lautamiestä ja 2 kiväärimestä. Syyttäjänä „valtiollisissa” rikosasioissa oli edellämäinittu työmies Jooseppi Lehto ja siviilirikosasioissa konstaapeli Juho Erkki Haapanen, joka samalla oli järjestyspäällikkönä, nimismiehenä kunnassa, sillä heti kapinan alussa eroitettiin nimismies toimestaan, anastettiin hänen arkistonsa ja aseensa. Vallankumousoikeudessa oli vastaamassa m.m. edellämäinittu agronomi Artturi Somersalo, jota syytettiin siitä, että hän oli siemenviljansa pelastaakseen antanut sekoittaa siihen santaa. Oikeus langetti hänet vastavallankumouksellisuudesta ja viljojensa väärentämisestä 8,000 mk, sakkoon sekä määräsi hänet vaarallisena henkilönä pidettäväksi vangittuna, jotapaitsi Valkilan tila julistettiin joutuneen Kansanvaltuuskunnan haltuun. Tämän päätöksen johdosta asetettiinkin Valkilaa hoitamaan toimikunta, muurari Mäkinen päähenkilönä.

Myöskin tuomari O. Procopén omistaman Viikin kartanon ottivat punaiset haltuunsa ja asettivat tilaa hoitamaan kolmihenkeisen toimikunnan. Tila säästyikin sen johdosta hävitykseltä.

Vallankumousoikeudessa syytettiin vastavallankumouksellisuudesta myöskin Pitkänniemen laitoksen taloudenhoitajaa luutnantti Bruno Svendeliä, mutta hänet vapautettiin.

Siviilirikoksista langetti vallankumousoikeus seuraavia tuomioita: Martta Virtanen eli Raiskio tuomittiin varkaudesta 6 kk. koetusajalla 4 kk. vankeuteen, samoin Impi Törnroos 6 kk, koetusajalla 1 kk. vankeuteen sekä Nikolai Vihtori Tuominen 3 kk. vankeuteen. Muutamia muitakin oli syytettävänä, .mutta niiden tuomiot jäivät kesken.

KUNNALLISELAMÄÄ.

Huomattavan tehdasteollisuuden ja suuren Pispalan esikaupungin takia on Pirkkalan kunnan suuri asukas-enemmistö sosialisteja. Syyskuun kuntakokoukseen 1917 he saapuivat miehissä ja valitsivat valtuustoon eroamisvuorossa olevien jäsenten sijaan omia miehiään. Sen vuoksi katsoi valtuusto oikeaksi v:n 1918 alussa valita virkailijansa heidän joukostaan, vaikka he eivät vielä olleetkaan enemmistönä. Sosialistien asioita saapuikin valtuustoon pian. Tammik. 18 päivän kokoukselle esiteltiin heidän hätäaputöiden teettämistä koskevia vaatimuksiaan useampia. Valtuusto koettikin niitä järjestää useita m.m. päätettiin teettää viertotie Tahmelasta Ylä-Pispalan koululle. Työ pantiin kohta käyntiin. Palkkaa maksettiin perheellisille kolmatta markkaa tunnilta, mutta työtä tehtiin surkean kehnosti, vielä huonommin kuin vallitöitä. Kun kapina alkoi lähtivät kaikki miehet punakaartiin, mutta kiristivät senkin jälkeen vielä teittäjiltä asevoimalla palkkoja noin 6,000 mk, vaikka eivät olleet työmaalla käyneetkään. Saman tammik. 18 päivän valtuuston kokouksen pöytäkirjaan 6 pykälänä on merkitty seuraavaa :

„Valtuustolle oli saapunut pöytäkirjan ote Pirkkalan järjestökaartin keskuskomitean kokouksesta 17 p:nä Tammikuuta 1918, jossa vaaditaan Pirkkalan kunnalta viisitoistatuhatta (15,000) markkaa palkkiota järjestyksen pidosta viime suurlakon ajalta.

Koska edellämainittu vaatimus ei perustu mihinkään lain kohtaan eikä kunnassa löytyviin säännöksiin eikä myöskään kunta ole millään osalla vaikuttanut sanotun kaartin toimenpiteisiin. Näillä perusteilla ja oikeuteen nojaten ei valtuusto suostunut vaatimukseen”.

Mutta tämä päätös oli „pahasta”, sillä helmik. alussa, siis kapinan jo alettua, kutsui puheenjohtaja valtuutetut kokoon seuraavilla korttikutsuilla: „Valtuuston kokous pidetään Hinttalassa 13 p. helmikuuta 1918. - Pirkkalan Punaisen kaartin määräyksestä käsketään Valtuuston jäsenet koolle yllä mainittuna .päivänä kello 12 päivällä. Kutsua on toteltava hakemisen uhalla.

Pirkkalassa 9/2 -18.

Kunnioituksella, käskystä

Nikolai Parviainen.”

Valtuutetut hyvin ymmärsivät, mistä oli kysymys, mutta saapuivat miehissä. Kokouksen menosta on sanotun päivän pöytäkirjaan merkitty seuraavaa:

”4§

Valtuustolle saapui Punaisen Kaartin uhkavaatimus kirjelmä edustajansa Juho Kiven kautta jossa vaadittiin valtuustoa pidättämisen uhalla ja aseellisen joukon saartamana myöntämään 5,000 markkaa järjestyksen pidosta Marraskuun suurlakon ajalta. Tästä asiasta keskusteltaessa tuli valtuusto siihen käsitykseen, että tämä vaatimus on kaikissa suhteissa laiton eikä perustu mihinkään oikeuden mukaisiin selityksiin ja tiedon antoihin mainitun vaatimuksen tueksi, mutta näissä olosuhteissa katsoi valtuusto olevansa pakoitettu mainitun summan myöntämään. Kun asia näin oli tullut käsitellyksi, ilmoitti Pirkkalan Punaisen Kaartin edellämainittu edustaja että minkäänlainen mielipiteiden vaihto tässä asiassa enää saa tulla kysymykseen, vaan on tämä kokous nyt samoinkuin valtuuston enempi toimintakin katsottava kokonaan loppuneeksi.

Näihin päätöksiin tyytymätön on oikeutettu itse tai asiamiehen kautta muutosta hakemaan Hämeen läänin neuvostolta 3o päivän kuluessa tästä julkaisu päivästä.

Valtuuston puolesta

Nikolai Parviainen,

Kalle Blomster.”

Kuten otteesta näkyy ei valtuutettujen sallittu edes keskustella, mistä varat tarkoitukseen otetaan, ja koko valtuusto lyötiin hajalle 50 miehisen valtuuston kokoushuonetta saartavan aseistetun punakaartilaisjoukon voimalla. Sen vuoksi, kun kunnallislautakunnan esimiehen kassassa ei varoja ollut, koko summa jäi sittenkin maksamatta.

Koulut pakotettiin toimimaan, mutta niiden työrauhaa ja opettajien vapautta häirittiin kotitarkastuksilla ja uhkauksilla. Kansanvaltuuskunnan Kouluneuvostolta saapui kouluille tukuttain kiertokirjeitä, milloin uhkaavia, milloin lupauksilla houkuttelevia.

RAUTATIELIIKENNE.

Rautatiellä lopettivat kapinan alussa kaikki virkailijat toimensa. Asemilla ja pysäkeillä toimivat pääasiallisesti asemamiehet komisaareina ja virkailijoina lähetellen punakaartilaisjunia. Varsinkin nuorempia virkailijoita koetettiin uhkauksilla ja houkutuksilla saada palaamaan toimiinsa, mutta siinä ei onnistuttu. Nokian asemalla komisaari, asemamies Kuusela ajoi asemapäällikön pois huoneistaan ja muutti itse sijalle. Rata oli pitkin matkaa tarkoin vartioitu.

MIELIALA RINTAMAN TAKANA.

Kapinan ensi päivinä, ennenkuin rautatien virkailijat vielä olivat lopettaneet toimensa, saatiin Pohjanmaalta sähkösanomia, että siellä on tapahtunut yleinen kansan aseisiin nousu punaista terroria ja venäläisen sotaväen valtaa vastaan. Saatiin salassa lukea Mannerheimin sähkösanomia, että ryssät on riisuttu aseista ja vangittu Lapualla, Seinäjoella ja Ylistarossa, ja että Kristiina, Vaasa ja Oulu ovat vallatut punaisten ja venäläisten käsistä. Kun vielä saatiin varmoja suullisia tietoja, että Pohjanmaan suojeluskunnat ovat tulleet Haapamäelle ja Vilppulaan, niin herätti se suurta riemastusta ja pikaisen vapautumisen toivoa. Mutta kun rintama pysähtyi Vilppulaan noin puoleksitoista kuukaudeksi; niin alkoi pelko ja epätoivo hiipiä monen mieleen. Aika oli synkkää ja raskasta. Vaikka Kansan Lehden ja Kansanvaltuuskunnan tiedonantojen rintamauutiset huomattiinkin huimaavan kerskaaviksi ja valheellisiksi, niin niitä sittenkin joka päivä koettivat hankkia ja lukea porvarillisetkin, kun kaikki heidän lehtensä oli lakkautettu. koetettiin edes rivien välistä lukea, onko missään tapahtunut rintamamuutoksia, jotka tietäisivät vapautumisen koittoa. Siihen olikin vakavat syyt, sillä kuten edellisestä käy selville, oli porvarillisten turvallisuus ja henki ankarasti uhattu, heidän omaisuuttaan ryöstetty ja koko yhteiskuntajärjestys kumottu.

Punakaartilaiset vahtivat, urkkivat, pakkoluovuttivat, uhkasivat ja vangitsivat mielin määrin, joskin on tunnustettava, etteivät he Pirkkalan kunnassa joko ehtineet tai tahtoneet tehdä niin paljon Veritekoja kuin myöhemmin eteläisemmällä paikkakunnilla. Mutta pelolla sai odottaa jokainen päivä, mitä se mukanaan tuopi, ja olla valmis mihin tahansa.

IV. VALKOISET SAAPUVAT.

ENTEITÄ.

Jo maaliskuun alussa, jolloin Kansan Lehden kuulutuksella käskettiin kaikki miehet saapumaan punakaartiin, huomattiin, että hätä alkaa olla heidän leirissään. Uusia joukko-osastoja oli lähetetty eri rintamille, mutta aina vain puristus lisääntyi. Puhelimessa saatiin kuulla kirouksia ja hätääntyneitä apujoukkojen vaatimisia milloin miltäkin suunnalta. Erikoista masennusta tuntui synnyttäneen se, että venäläiset anarkistimatruusit, noin 400 miestä, jotka uhaten ja kerskaten olivat lähteneet Ruoveden rintamalle ja joiden lähtöön

oli kiinnitetty suuria toiveita, tulivat siellä heti lyödyiksi. Vain mitättömiä jäännöksiä palasi parin päivän kuluttua haavoittuneineen takaisin Tampereelle. Kansan Lehden palokirjoituksilla, kerskailuilla ja uhmailuilla koetettiin masennusta kohentaa ja peittää, mutta se ei pitkälle riittänyt.

IKAALISTEN RINTAMAN MURTUMINEN.

Maalisk.11 p. puhkaistiin punaisten rintama Ikaalisten ja Kyröskosken välillä Sikurin kylässä.

Suuri joukko pakenevia punakaartilaisia saapui silloin jo Siuroon, josta junalla jatkettiin pakomatkaa. Mutta kun punaisten rintamat Ruovedellä ja Vilppulassa eivät vielä olleet murtuneet, eivät valkoiset lähteneet pitemmälle ajamaan pakenevia takaa. Sen vuoksi muodostivat punaiset uuden rintaman Kyröskoskelle. Sieltä alkoi joka päivä kuulua vapauttava tykkien jyske Pirkkalaankin.

Maalisk. 23 pnä, Marianpäivänä oli ankara taistelu Kyröskoskella, jolloin punaisten rintama kokonaan murtui. Koko seuraavan yön ja päivän virtasi yhtämittäisiä jonoja pakolaisia Siuroon. Toiset tulivat aseettomina, toisilla oli aseet mukana, mutta heittelivät niitä teiden varsille ja metsiin tai piilottelivat niitä kylässä. Punaisia nauhoja ja merkkejä revittiin lakista ja käsivarsista pois ja heiteltiin pitkin teiden varsia.

Paitsi aseissa olleita punakaartilaisia, seurasi pakenevien mukana paljon maalaisia: ukkoja, vaimoja ja lapsia hevosilla, kelkoilla tai jalan. Tavaraa mitä moninaisinta lajia oli heillä mukana: ruokatavaraa, astioita, leipäautoja, sänkyjä, patjoja, viuluja. Jollakin oli reessään, suurempi määrä puhelinkaappeja. Suuret joukot jatkoivat matkaansa Tampereelle päin, toiset junalla, toiset hevosilla tai jalan. Hevosia otettiin taloista kyytiin, mistä vain saatiin. Lakkaamattomana virtana vaelsi näin sotilaita, laupeuden sisaria ja maalaisia alakuloisina Tampereelle päin läpi Pirkkalan. Monet sijoittuivat yöksi Siuron taloihin. Mutta kun seuraavana päivänä alkoi kuulua ammuntaa, niin pakolaisille tuli hätä. He heittivät tehdyt taikinansa ja kesken kiehumisen olevat puuropatansa rekiin, samoin muutkin tavaransa ja lähtivät ajamaan Kuloveden yli Tyrvälle päin pakoon.

Uusi pakokauhu aiheutui siitä, että Kyröskoskelta päin tuli 25 päivän iltapäivällä pienempi hiihtojoukko valkoisia Siuroa kohti. Siuroon vielä jääneet punaiset avasivat heitä vastaan tulen Linnavuoresta. Syntyi, pari tuntia kestävä laukaustenvaihto, jossa kerrotaan valkoisia kaatuneen yhden ja vaikeasti haavoittuneen yhden. Punaisia kaatui 4 ja muutamia haavoittui. Punaiset perääntyivät Siuron asemalle. Suurin osa lähti junalla Tampereelle, jotkut pakenivat Kuloveden yli Suoniemelle: Siuron komisaari pakeni asemaan päivystäjäveturilla uskottuineen klo 4.10 myöskin Tampereelle päin, ja niin oli jo Siuro vapautunut punaisesta terrorista.

VALKOISET SAAPUVAT SIUROON.

Valkoisten tiedustelujoukko ei vielä sillä kerralla tullut Siuroon, vaan palasi takaisin. Vasta seuraavana, maalisk. 26 pnä iltapäivällä saapui eversti Linderin joukoista majuri Pell noin 200 miehen kanssa, joihin kuului etupäässä pohjois-pohjalaisia, Raahen ja Oulun poikia, Siuroon. Heidän oli määrä valloittaa Siuro ja heillä oli mukanaan pari

tykkiä, mutta he tapasivatkin sen punaisista Puhdistuneena. Pellin miehet yöpyivät Siuroon ja jatkoivat seuraavana päivänä matkaa Nokiaan ja Epilään, jossa he ottivat vielä samana päivänä osaa taisteluun.

Kun punaiset pakolaiset tulivat Siurosta Nokiaan, syntyi sielläkin pakokauhu. Punakaarti ja san esikunta pakeni Tampereelle, asettuen sittemmin Pispalaan. Osa punaisia pakeni Tottijärvelle ja Vesilahteen päin. 26 päivän aamuna ei enää tullut punaisten komisaaria kunnan kassakaapin vartijaksi, eikä näkynyt muitakaan punaisten toimihenkilöitä. Kun Pellin valkoinen joukko seuraavana päivänä klo 11 aikaan aamupäivällä saapui Siurosta Nokiaan Viikin harjulle, alkoivat työväentaloa vahtimassa olleet punakaartilaiset heitä ampua. Valkoiset hyökkäsivät silloin talolle ja vahtimiehet lähtivät livistämään asemalle päin häviten jonnekin Koivurinnan talon vaiheille. Takaa-ajajat luulivat heidän menneen taloon ja alkoivat sitä ampua. Talon väki oli sen vuoksi suuressa hengenvaarassa, kun kuulia tuli sisään ikkunoista ja seinistä. Lattialle pitkäkseen heittäytymällä pelastuivat kuitenkin kaikki vahingotta. Sen enempää Nokiassa viipymättä ja vastarintaa kohtaamatta lähti Pellin joukko Epilään, hiihtäjäkomppania pyrynä edellä.

VALKOISET TULEVAT ETELÄ-PIRKKALAAN.

Sillä välin oli myöskin Vilppulassa punaisten rintama murtunut maalisk. 13 p:nä ja valkoiset siltä suunnalta rynnistivät Tamperetta kohti saartaakseen sen joka puolelta. Maalisk. 24 p:n aamuna alkoi kuulua ankaraa tykin jyskettä Messukylästä päin ja kuulat lensivät jo kaupunkiin aseman seutuville saakka. Sitä ennen oli jo valkoisia joukkoja mennyt Kangasalan kautta Lempäälään katkaisten siellä radan Tampereelta etelään ja miehittäen kirkon seudut, Sieltä palasivat toiset joukot Hatanpäälle pitkin rataa ja toiset Vesilahden Anian kautta Etelä-Pirkkalaan maalisk. 25 p:nä.

Sanottuna päivänä klo 4 iltapäivällä saatiin Partolan puhelimesta kaapatuksi tieto, jonka muurari Mäkinen Valkilasta soitti Pispalan esikuntaan. Mäkinen ilmoitti, että Anian Heikkilän palvelustyttö oli juuri hänelle soittanut valkoisten lähtevän Aniasta Etelä-Pirkkalaan päin. Vähän sen jälkeen nähtiin pappilasta, kuinka mies juoksee revolveri kädessä henkensä edestä tanhuua pitkin Pirkkalan kylästä pappilan ohi jälle aina katsoen taakseen. Vähän päästä tulee hevonen täyttä karkua samaa tietä muutamia miehiä reessä. Siinä meni „Kiven sakkii”, joka oli juuri ollut ryöstämässä Pirkkalan kylän Pehulassa, mutta pääsi pakenemaan Nokiaan kiinni joutumatta.

Kun valkoiset saapuivat Toosille, oli siellä pari perunainhakumatkalla olevaa oman paikkakunnan punakaartilaista Jussi Raithalme ja Väinö Joki, joita vaadittiin luovuttamaan aseensa. Siihen he eivät suostuneet, vaan alkoivat ampua. Valkoiset avasivat tulen, jolloin molemmat haavoittuivat, Joki pääsi kuitenkin pakenemaan kansakoulun alustaan, josta opettaja Väisäsen rouva ja Sankilan vouti saattoivat hänet illalla myöhään hoidettavaksi Pitkäänniemeen. Laitoksessa oli vielä silloin suuri joukko punakaartilaisia, joiden piti ehkä puolustautua lähellä olevista juoksuhaudoista, koska ne oli annettu luoda lumesta puhtaiksi. Mutta kun haavoittunut tuotiin Eteläpuolelta, riensivät he kyselemään, onko sinne tullut „lahtareita”. Vouti kertoi, että niitä on ainakin 40,000 miestä. „Niitä on kaikki perunakuohatkin täynnä.” Punakaartilaiset säikähtivät,

jättivät vielä samana yönä Pitkänniemen ja Villilän juoksuhautoineen paeten hekin Tampereelle.

Todellisuudessa oli Etelä-Pirkkalaan tullut noin 150 ratsua ja 300 miestä jalkaväkeä etupäässä Vaasan Pataljoonasta, ylipäällikkönä ruotsinmaalainen von Platen, joka sittemmin kaatui Lempäälässä. Klo 6 ajoissa iltapäivällä samana 25 pnä saapuivat he Nuolialan Pereelle ja Partolaan. Partolassa oli juuri 10 punakaartilaisista, jotka olivat paenneet Sääksjärven taistelusta. Partolan isäntä koetti heitä viivyttää tietäen valkosten olevan lähellä. Miehet söivät ja keittivät kahvia kaikessa rauhassa. Kun valkoisten ratsut tulivat, hätääntyivät he kysymään. „Mitäs nuo ovat?” „Taitavat olla punakaartilaisia”, arveli isäntä. Mutta miehet huomasivat, mistä oli kysymys, hyppäsivät rekiin ja yrittivät paeta jään yli Tampereelle. Rannassa saivat kuitenkin ratsut heistä 8 vangiksi. Kaksi pääsi pakenemaan. Saaliiksi saatiin heiltä voita, sardiineja, tupakkaa, y.m.

Valkoiset olivat Naistenmatkalle tullessaan kovin väsyneitä ja nääntyneitä. Eräskin ratsun selästä alas tultuaan vaipui maahan ja nukkui siihen. Toverit kantoivat hänet pirttiin. Toiset eivät voineet kävellä väsymyksen takia.

V. TAMPEREEN JA PISPALAN PIIRITYS.

Suurin osa Pirkkalan kuntaa oli näin melkein kokonaan ilman taistelua joutunut valkoisten vapauttajien haltuun. Punaiset olivat pakokauhun valtaamina luovuttaneet sen käsistään. Jäljellä oli enää vain Epilä, Pispala ja Tahmela, jotka jäivät Tampereen kaupunkia ympäröivän piiritysvyön sisään. Mutta siellä Epilän ja Pispalan harjuilla suoritettiin koko sodan kovimpia otteluita.

VALKOISET TULEVAT YLÖJÄRVELTÄ.

Punaisten rintaman murruttua Ruovedellä. lähti sieltä ruotsinmaalainen eversti Hjalmarsson joukkoineen Kurun ja Länsi-Teiskon kautta Ylöjärvelle ajaen punaisia edellään. Ylöjärvellä syntyi lyhyt taistelu Mäkkylän luona maalisk. 25 pnä. Valkoisia kaatui siinä 3, m.m. jääkäri Rannanjärvi, punaisia 24. Punaiset pakenivat tavattoman hämmingin ja pakokauhun valtaamina suoraan Tampereelle vieden mukanaan rikkuneita tykkeitä, elävää karjaa ja kaikenlaista tavaraa. Ei edes Pispalaan uskaltanut jäädä ketään. Kaikki oman kylän punakaartilaisetkin pakenivat Tampereelle. Jos valkoiset olisivat tulleet heti perässä olisivat he voineet miehittää verrattoman strategiset Epilän ja Pispalan harjut vastarintaa kohtaamatta.

Epilän ja Pispalan asukkaisiin tarttui sama hillitön pakokauhu, Liikkeet suljettiin. Useimmat lähtivät pakoon Tampereelle, toiset Pitkänniemeen ja Etelä-Pirkkalaan. Rohkeimmat uskalsivat turvautua kuoppiin ja kellareihin, Epilän tapettitehtaan laajaan kellarikerrokseen sijottui kymmeniä perheitä. Kukin koetti pelastaa tärkeimpiä tavaroitaan joko mukaansa ottamalla tai kätkemällä. Juoksua, kiirettä ja hälinää oli kaikkialla.

Mutta valkoiset eivät tulleet Ylöjärveltä päin heti perässä. Yö ja seuraava aamupäivä kului rauhallisesti. Se sai mielet tyyntymään punakaartilaisten lomaleirissä Tampereella.

Seuraavana aamuna 26 pnä klo 9 ajoissa marssi silti kyllä Kaarilan kautta noin 400 punakaartilaista, joista hyvin monet olivat aseettomia, Pirkkalan kirkolle päin. Luultiin heidän menevän Villilän juoksuhautoihin, mutta jälkeenpäin kerrottiin heidän olleen turkulaisia, jotka lähtivät viime tingassa pakoon. Sävyisästi he olivat kulkeneet kirkolle, Nokian sillasta ylitse ja kyselleet tietä Tottijärvelle. Mutta noin klo 10 aikaan alkoi Tampereelta virrata Epilään päin suuria ratsu- ja jalkaväkijoukkoja, jotka sijoittuivat harjulle Epilän pysäkiltä Pispalaan päin rintamakettuun. Kerrottiin ylipäällikkö Aatto Koivusen saaneen joukot tyyntymään ja ryhtymään vastarintaan. Edeltäpäin oli Pispalaan sijoitettu 8 kpl. tykkeitä, joista 4 Ylä-Pispalan koulun luokse. Lisää tuotiin taistelupäin; yhteensä niitä oli siellä kolmattakymmentä kappaletta.

VALKOISTEN HYÖKKÄYS.

Kello 12 päivällä: mainittuna 26 pnä alkoi punaisten ketjusta kuulua yksinäisiä kiväärin laukauksia, jotka vähitellen kiihtyivät. Klo kahta käydessä liittyi musiikkiin kuuluruiskujen rätinä ja tykkien jyske yhtämittäisenä kamalana pauhuna. Hjalmarssonin valkoisten joukkojen hyökkäys Ylöjärveltä oli alkanut.

Valkoiset hyökkäsivät pitkin harvametsäistä harjua Epilään ja Lielahden aavojen peltojen ylitse Pispalan harjuun. Hyökkäys oli raju ja kesti yhtä mittaa klo kuuteen. Valkoiset olivat juuri pääsemässä Epilän pysäkillä Tohlopin rantaa pitkin, kun siihen ajoi punaisten panssarijuna, joka ampui kuularuiskuilla ja tykeillä minkä kerkesi. Kuului kolme pitkää, kimakkaa torvisingnaalia. Se oli valkoisten peräytymiskäskeä. Punaisten alkoivat ampua vimmatusti. Se muistutti kiihtyneitä mehiläisiä, jotka ajavat rauhanhäiritsijää takaa. Tyhjää, kiivasta ammuntaa kesti myöhäiseen yöhön asti. Riemuissaan olivat punaiset aamulla puolustuksen onnistumisesta.

NUOLIALAA POMMITETAAN.

Yöllä klo 12 aikaan 27 p:nä vasten alkoi järven eteläpuolelta näkyä hirveätä tulipalon loimua. Preen talon rakennukset paloivat. Valkoiset olivat siellä järjestäneet ketjut Viikin ja Preen saariin. Punaisten alkoivat 26 pnä klo 9:ltä aamulla pommittaa Nuolialan kylää ja Partolaa. Asukkaat kylästä olivat paenneet takalistolle Kaitalan torppaan, jonne lisäksi tuli pakolaisia Messukylästä, yhteensä noin 200 henkeä. Kylän pommitusta Pyynikiltä ja Pispalasta päin kesti kaiken päivää yhä kiihtyen. Tuli shrapnellia, kranaatteja ja syytyspommeja. Monet sattuivat rakennuksiin, repien seiniä ja särkien ikkunoita. Klo 6 aikaan iltapäivällä syttyi palamaan Perttulan kellari, jonne kyläläiset olivat koonneet paljon omaisuuttansa suojaan, kun se oli kallioon hakattu ja siinä oli harmaasta kivistä valvattu välikatto. Mutta kun vesikatto syttyi palamaan, niin nähtävästi tuli pääsi ilmanvaihtotorven olkitäytteeseen ja torvesta putosi kellarin sisään polttaen kyläläisten kätököt. Klo 12 yöllä syttyi viimein syytyspommista tuleen Preen talon sivurakennus, missä sijaitti Nuolialan piirin kansakoulu. Tuuli painoi tulen päärakennukseen ja kaikkiin

muihin rakennuksiin, jotka paloivat poroksi. Ainoastaan navetan alakerta, joka oli harmaasta kivistä ja betoonivälrikattoinen, säilyi. Talon emäntä, joka oli jäänyt sotilaita palvelemaan, ehti kuitenkin sotilaiden avustamana laskea karjan ulos. Ylipäällikkö nukkui Pereen päärakennuksessa, kun talo syttyi palamaan.

Herätettynä hän vielä ryhtyi karttojansa tarkastelemaan, vaikka rakennus jo paloi. Valkoisten kuormasto, joka oli ollut Pereellä, siirrettiin pommituksen ja tulipalon johdosta Korven torppaan.

Valkoiset eivät vastanneet pommitukseen, sillä heillä ei ollut tykkejä, ainoastaan muutamia kuularuiskuja.

Saman 26 p:n iltana sai Naistenmatkalle sijoitettu jalkaväki määräyksen ottaa osaa hyökkäykseen Tampereelle. Hyökkäys tehtiinkin Viinikan esikaupunkiin, mutta siellä kohtasi hyökkääjiä niin ankara tuli, että heidän täytyi peräytyä Hatanpään kansakoululle. Joukosta kaatui sängen paljon, lähes toinen puoli. Partolaan ja Naistenmatkalle tuotiin uusia joukko-osasto ja rahtimiehistöä. Ennen Tampereen antautumista tuotiin sinne noin 1,400 miestä Kajaanin sissejä, jotka eivät ottaneet osaa kaupungin valloitukseen. Päällikkönä heillä oli majuri Mandelin. He siirtyivät Tampereen valtauksen jälkeen Messukylään ja sieltä Viipurin rintamalle. Partolan ja Naistenmatkan pommitusta edelleen jatkettiin Pispalasta ja Pyynikiltä. 27 p:n aamuna syttyi tuleen Partolan navettarakennus. Se paloi kokonaan, kun ei ollut sammuttajia, ja sen mukana 34 nautaa, 10 lammasta, 2 sikaa ja 24 kanaa. Talliinkin sattui monia kranaatteja, mutta tallimies pelasti sieltä hevoset. Pari sotilasta haavoittui navetan palon aikana.

Ratsut lähtivät seuraavana 28 p:nä pois Naistenmatkalta Sankilaan ja sieltä Anian kautta Lempäälään. Heistä oli haavoittunut ainoastaan yksi yöllisellä tiedustelu-matkalla Pispalan puolelle.

TAISTELUT JATKUVAT PISPALAN PUOLELLA.

Pispalan puolella alkoivat taistelut uudelleen 27 päivänä. Punaiset ottivat haltuunsa Kaarilan, josta väki käskettiin poistumaan Tampereelle. Herra Thuneberg poikineen kuitenkin palautettiin takaisin, kuten edellä on kerrottu. Karja ajettiin ulos ja vietiin Pispalaan päin. Hevoset oli jo melkein kaikki ennemmin viety. Nuori varsa yritettiin vielä viedä pois, mutta kun se teutaroi, eikä sitä voitu hillitä, niin se ammuttiin pihaan tuumien vain: „ei lahtarit tarvitse noin hyvää hevosta”,

Punaiset jatkoivat aamupäivällä ketjuansa Epilän pysäkiltä myöskin Pirkkalaan päin pitkin Risuharjua. Mutta 10 minuuttia ennen taistelun alkua se tavattomalla kiireellä kuularuiskuineen muutettiin kulkemaan Kaarilan riihiltä pitkin maantien sivua Epilään. Nähtävästi punaiset olivat odottaneet uutta hyökkäystä Ylöjärveltä päin, mutta saivat viime hetkessä tietää, että valkoisia tulee myöskin Pirkkalan kirkolta päin. Siitä rintaman hätäinen muutos.

Klo 1 aikaan saapuivat Pellin hiihtäjät Raholaan ja Hagan huvilaan. Raholassa oli juuri punakaartilainen Jussi Suominen, joka oli tullut sieltä morsiantansa pois hakemaan. Hän ei suostunut lähtemään vangiksi ja sai sen vuoksi surmansa. Kun valkoiset tulivat Forsströmin huvilan luokse, alkoivat punaiset ankaran tulen kivääreillä ja kuularuiskuilla. Myöskin tykkituli suunnattiin Pispalasta Raholaan, Hagaan ja koko paikkakunnalle.

Raholan päärakennukseen sattui 16 pommia, mutta talon suuri kivinavetta oli valkoisille hyvä suoja ja ampumapaikka.

Valkoisten ketju kulki Raholasta Hagan huvilaan ja siitä Risuharjun poikitse. Jonkun päivän perästä järjestettiin yhteys Tohlopin länsipuolitse Lamminpäähän Ylöjärveltä tulleiden joukkojen kanssa. Sillä puolen taasen valkoisten ketju kulki Ylöjärvelle suuntautuvan harjun poikitse Possilan talon kohdalla. Näsjärven rannalta kulki ketju Reuharin niemestä Niemen kartanoon ja Lielahden. Näissä asemissa yleensä pysyttiin koko Tampereen piirityksen ajan. Pyhäjärven puolella valkoiset kuitenkin etenivät järven rantaa pitkin Raholasta Hyhyyn kylään päin Lindellin saunalle asti. Myöskin Pyhäjärven Lehtisaari miehittiin Raholasta päin. Siellä oli vähällä syntyä taistelu Viikinsaareen sijoittuneiden, eteläpuolelta tulleiden valkoisten kanssa, kun molemmat luulivat toisiaan vihollisiksi. Se kuitenkin vältettiin viime hetkessä sillä, että joku rohkea lähti Lehtisaaresta Viikinsaareen katsomaan, ketä siellä oli. Tekivätpä valkoiset kerran keskellä päivää uhkarohkean hyökkäyksen Viikinsaaresta Saunasaareen, mutta heitä vastaan avattiin niin ankara tuli, että kuulat piirtelivät hangen jäällä, jotta se oli kuin haravoitu. Hyökkääjien täytyi peräytyä, yksi heistä kaatui. Saarien ja rannan miehitys oli kuitenkin sängen tärkeä toimenpide. Se esti punaisten huomattavamman pakenemisen, josta tuonnempana.

Valkoisten tykit olivat sijoitettuna Keski- ja Yli-Villilään Pirkkalan puolella ja Ylöjärven ja Pirkkalan rajalle harjuun Ylöjärven maantien varrella. Lisäksi niitä oli patteri Lielahden puolella Niemen koulun takana Laalahden torpan pellolla. Majuri Pellin joukkoja Pirkkalasta päin tuli aluksi vain noin 200 miestä. Myöhemmin saapui lisää apuväkeä, joten heitä oli kaikkiaan noin 800 miestä. He olivat saaneet määräyksen olla hyökkäämättä, mutta estää punaisten mahdollinen läpimurtoyritys. Pirkkalan tietä myöten.

Eversti Hjalmarssonin joukkoja Ylöjärven puolella oli noin 2,000 miestä tai jonkun verran yli. Maalisk. 28 p:vän iltana he tekivät toisen hyökkäyksen, mutta sekin epäonnistui; miehiä vain menetettiin kaatuneina ja haavoittuneina.

Lähes kahden viikon ajan, huhtik. 6 p:vään asti kesti näillä rintamilla yhtä mittaa yötä päivää lakkaamaton kiväärien pauke, kuularuiskujen rätinä ja tykkien jylinä. Joskus saattoi olla jonkun tunnin tai puolen ajan hiljaisempaa aikaa, mutta pauke yltyi taasen hirveäksi pauhuksi.

Maalisk. 29 päivää, Pitkäperjantaita vasten yöllä syttyi Epilässä hirveä tulipalo. Silloin paloi tapettitehtaan isännöitsijän rakennus ja 3 henkilökunnan rakennusta sekä tallirakennus, ratakartija Korhosen huvila ja heinälato, Oy. Sahanterän konttorirakennus ja varastohuoneet, Epilän Konepaja Oy:n kaksi tehdasrakennusta ja isännöitsijän rakennus konttorihuoneineen sekä suuri määrä valtion halkoja. Kaamea oli se yö, sillä tulipalon hirveässä loimussa suoritettiin mitä kamalin ammunta.

Jo ennen tulipaloa olivat punaiset ryöstäneet rakennuksista, mitä olivat käsiinsä saaneet, sillä kapinan jälkeen löydettiin Pispalasta epiläläisten ompelukoneita, kelloja, kipsikuvia, astioita y.m. tavaraa.

Vaikea oli niiden asukkaiden elämä, jotka olivat kuoppiin, kellareihin tai asunoihinsa jääneet. Kun taistelu kesti niin kauan, loppuivat ruokavarat ja niitä täytyi lähteä kuulasateesta huolimatta hengen uhallakin haeskelemaan. Pispalassa se kävikin jotensakin päinsä, mutta Epilässä ketjujen läheisyydessä se oli melkein mahdotonta. Sen

vuoksi pakeni vaarasta huolimatta useita perheitä piilopaikoistaan valkoisten puolelle Pitkäänneemeen. Toisille se onnistui vahingotta, jotkut haavoituivat, sillä punaiset ampuivat perään jos kenen näkivät liikkeellä. Niinpä 27 päivänä, kun taistelu Raholan rintamalla alkoi, yritti vanha koneenkuljettaja Adam Penttilä tyttärinensä paeta asunnostaan kellariin, mutta punaiset alkoivat heitä ampua kuularuiskuilla, joten heidän täytyi heittäytyä pitkälleen ja ryömiä takaisin rakennuksen suojaan. Mutta 12-vuotias pojanpoika jäi haavoittuneena valittaen makaamaan hangelle. Useita kertoja yrittivät toiset häntä pelastaa, mutta aina kun he vain yrittivät ryömiä rakennuksen suojasta, alkoivat punaiset heitä ampua. Onneton täytyi jättää tuskiinsa hangelle, kunnes ilta hämärtyi ja valkoiset sotilaat tulivat; pelastivat koko perheen ja korjasivat haavoittuneen hangelta. Hänessä oli yläruumiissa 6 kuulareikä, mutta oli kuitenkin vielä elossa, kunnes Pitkäänneemeen päästyä yöllä kuoli. Myöskin räätäli Enqvistin rouvaa ampuivat punaiset reiteen hänen paetessaan muiden mukana Kaarilan puutarhakellarista valkoisten puolelle. Pispalassa kuoli siviiliväkeä pommeista ja kuulista ainakin 5 ja haavoittui useita piirityksen aikana.

Raholan rintamalla valkoiset pelkäsivät joka päivä ja yö punaisten piirityksestä murtautumisyritystä. Siksi he yötä päivää ylläpitivät ankaraa tulta peittääkseen vähälukuisuuttaan. Tähän pelkoon olikin syytä, sillä kun Tampere pala palalta vallattiin sitkeiden taisteluiden perästä, pakkautuivat sieltä punakaartilaiset Pispalaan. Huhtik. 4 p:nä niitä tuli tulvimalla. Pispalassa anastettiin kaikki asunnot, ryöstettiin ja hävitettiin. Koko maantie Tampereelta lähelle Epilää oli täynnä hevosia, rekiä, karjaa, väkeä ja kaikenlaista tavaraa. Huutoa ja kirousta oli ilma täynnä. Nähtävästi pidettiin jo kaikki menetettyinä, sillä Pispalassa pantiin toimeen yleinen kommuuni. Maantiellä jaettiin viljaa, voita, kahvia, sardiineja, ryöstösaalista sekä väkijuomia, joita sai ilman maksua kuka vain halusi tulla ottamaan sekä sotilaat että siviiliväki. Viljasäkit vedettiin puukolla halki. Viljaa, kahvia, y.m. kannettiin kaikenlaisilla astioilla kuten esiliinoissa, lakeissa, pusseissa, huiveissa ja mitä kukin käsiinsä sai. Suuret määrät viljaa sotkettiin maantielle kuraan, josta nälkiintyneet hevoset söivät sitä niin ahneesti, että monet pakahtuivat kuoliaaksi. Voita ajettiin kourin tritteleistä ämpäreihin ja muihin astioihin. Santalahden pysäkillä jaettiin 2 vaunulastia Pirkkalan elintarvelautakunnan viljaa, joka oli siirretty sinne Epilän myllystä; samoin jaettiin siellä Tampereelta tuotua tavaraa ja ryöstösaalista. Myöskin väkijuomia sai kuka halusi, siksi oli juopuneita ja mellastajia kaikkialla. Rukoushuoneella rikottiin mellastaessa koko rukoushuoneyhdistyksen kahvikalusto. Mitä ei jaksettu juoda se hävitettiin; huomista päivää ei enää ajateltu. Pispalan juoksuhaudasta löydettiin suuret röykkiöt rikottuja bolschipulloja, joita ei enää oltu ehditty tai jaksettu tyhjentää. Koko seutu löyhkäsi väkijuomille. Panssarijuna räjäytettiin Lielahden vaihteessa ja suuret röykkiöt kivääreitä poltettiin, toiset lyötiin rikki tai piilotettiin.

Tampereen punakaartin esikuntakin pakeni Pispalaan, majoittuen kauppias Helinin ulkokuonerakennuksen yläkertaan ja vangittiin siellä parin päivän perästä. Nokian esikunta oli sijoittunut Hennerille. Mutta esikuntahuoneen seinästä tuli pommi sisään ja räjähti siellä. 7 henkeä haavoittui lievemmin tai vaikeammin, mutta yksi heistä vain kuoli jälkeinpäin sairaalassa. Esikunta pakeni sen johdosta Tahmelaan.

Jo huhtik. 4 päivää vasten yöllä yritti suurempi punakaartilaisjoukko paeta Hyhyyn kylän rannasta Pyhäjärven yli etelään päin. Mustanaan virtasi rantaan väkeä hevosilla ja jalan. Joku tykki ja kuularuiskuja oli mukana pakomatkan turvaksi. Mutta vaikka yö oli

raskaasti sumuinen ja sen vuoksi pakenemiselle sangen edullinen, niin huomattiin pakolaiset Viikin- ja Lehtisaaresta sekä Lindellin rannalta ja suunnattiin ankara kivääri- ja kuularuiskutuli heitä vastaan. Enin osa peräytyi sen vuoksi takaisin Pispalaan. Monta kaatui ja haavoittui. Noin 70 henkeä pääsi sumun suojassa järven yli Sankilaan. Toiset menivät Sikojärven kautta Lempäälään ja toiset Pirkkalan kylän kautta Vesilahdelle. Seuraavana aamuna löytyi Pitkänniemen ja Sankilan väliltä saaren rannasta jäihin pudonnut ja kuollut hevonen, jolla oli reki perässä ja reessä kuularuisku, savukekistu y.m. Ei ollut enää riittänyt aikaa jäihin pudonneen hevosen pelastamiseksi, vaan se sai jäädä siihen. Aamulla ryhdyttiin ajamaan paenneita takaa, mutta niitä ei enää saavutettu.

Seuraavana yönä 5. päivää vasten pakeni ylipäällikkö Aatto Koivunen noin 300 miehen kanssa Näsijärveä myöten pohjoiseen päin. He onnistuivat pimeän ja sumun suojassa pääsemään valkoisten ohitse. Pakolaiset nousivat maihin Ylöjärven Mutalassa, mistä kulkivat Viljakkalan, Hämeenkyrön ja Karkun lävitse Vesilahteen. Siellä he yhtyivät muihin punakaartilaisjoukkoihin ja luonnollisesti ottivat osaa kuuluisiin Vesilahden murhapolttoihin, ryöstöihin ja murhiin. Matkallaan he olivat jo ryöstäneet hevosia ja elintarpeita sekä toimeenpanneet useita murhia. Ylöjärvellä he ottivat vangiksi ja veivät mukanaan 3 valkoisten vahtimestä, joista kuitenkin 2 pääsi karkuun, mutta yksi surmattiin. Hämeenkyrössä he tappoivat taloll. poika Oskari Sorvaniemen ja Yli-Komin isännän sekä useita suojeluskuntalaisia, yhteensä ainakin 10 henkeä. Karkussa jatkettiin samanlaista kulkua. Tuhoisat seuraukset siis oli ylipäällikön pakoon pääsillä.

Huhtik. 5 p:nä oli elämä Pispalassa jo raukeata. Kuularuiskut olivat ilman vahteja, tykkejä ei enää käytetty, vain ketjuista harjuilta kuului kiväärin laukauksia

Kaikki valmistivat jo antautumista, sillä kaupunki vallattiin kokonaan jo samana päivänä.

Seuraava yö oli Pispalan asukkaille kauhun yö, sillä valkoiset ampuivat sinne tykeillä joka puolelta. Pommeja tuli melkein satamalla. Paljon rakennuksia vioittui ja ihmisiäkin haavoittui.

PISPALAN ANTAUTUMINEN.

Lauantaina huhtik. 6 p:n aamuna tiedettiin, että valkoisille joukoille oli annettu määräys pommittaa Pispala raunioiksi, ellei antautumista tapahdu. Sitä varten kerrottiin varatun 100 kuormaa tykin ammuksia: Mutta klo ½ 9 aamulla vietiin rauhanpyyntilippu, valkoinen lakana Pyynikin näkötorniin, ja 3 punakaartilaisista Jäppisen lakana lippunaan lähti Tampereelle antautumista ilmoittamaan tavaten valkoiset Patterin ahteen suussa.

Pian saapuikin Tampereelta ratsullaan jääkäri A. Tamminen yksinään ja vähän sen jälkeen muutamia muita valkoisia ratsuja. He kiertelivät pitkin Pispalaa huudellen punakaartilaisia kokoontumaan maantielle ja luovuttamaan aseensa. Ne luovutettuaan järjestettiin heidät riveihin oikealle puolen tietä ja marssitettiin Tampereelle. Yhtämittaista kulkuetta kesti useita tunteja. Vankeja kerrottiin kokoontuneen Tampereen torille noin 10,000 miestä, jotka sijoitettiin vankileireihin tutkintoja varten.

Pispalassa alkoi kylän puhdistaminen. Aseita koottiin tavattomat määrät. Kiväärejä oli valtavia röykkiöitä, 10 kuormaa täysinäisiä käsipommilaatikoita, räjähdysaineita, pyroksiliiniä, nitroglyseriniä, bentsiiniä y.m.

Juoksuhautain maanalaisesta linnakkeesta löytyi useita pomminheittäjiä, juoksuhautakiikareita, merkinantoraketteja ja täysinäisiä tervatynnyreitä. Tykkejä, ehjiä ja rikkiammuttu ja saatiin kolmattakymmentä ja Santalahden pysäkiltä 2 lastia uusia kivääreitä. Myöskin autoja ja kaikenlaista muuta sotasaalista löytyi paljon.

PIIRITYKSEN JÄLJET.

Paria päivää vaille kaksi viikkoa oli piiritys kestänyt. Kyyneleihin saakka liikutettuina ja kiitollisina palasivat asukkaat piilopaikoistaan ja pakoretkiltään vähitellen koteihinsa, vaikkakin useita kohtasi siellä näky, joka sai surkeutensa takia uudet kyyneleet vuotamaan. Monen koti ja koko omaisuus oli tuhkana tahi olivat seinät pommien puhki repimiä tai nurkat ammoltaan auki. Varsinkin ketjujen läheisyydessä olivat ikkunat säpäleinä, seinät kuulien reikiä täynnä, huonekalut pirstoina ja omaisuutta raiskattu tai ryöstetty. Puhelinlangat ja sähköjohdot olivat joko kappaleina maassa tai roikkuivat riekaleine pylväistä alas. Kaatuneiden korjaamattomia ruumiita ja kuolleita hevosia virui siellä täällä.

Hävityksen kauhistus vallitsi varsinkin siellä, missä punakaartilaiset olivat suuremmissa joukoissa majailleet. Ylä-Pispalan koulussa oli punaisten sinne sijoittaman tykkipatterin vuoksi tiiliseinät monista kohdin puhki ammuttu, välikattolaudat riippuivat pirstaleina alas. Lattioilla oli vahvassa papereita, pirstattuja esineitä, ruuan jätteitä, pahnoja, hylsyjä, kiväärin osia y. m. Ikkunat olivat kaikki säpäleinä ja opettajien omaisuus joko viety tai rikottu. Samanlainen siivo oli Pispalan koululla, jossa yksin koulukuvastotkin oli rikottu, tahrittu ja levitetty pitkin huoneita. Opettajat ja paljon kyläläisiä oli ollut paossa koulun kellarissa. Siellä heitä olivat ankarasti uhanneet ja ampuma-aseita ojennellen ahdistelleet juopuneet punakaartilaiset.

Kaarilassa oli ollut sijoitettuna pari kuularuiskua piharakennukseen neiti Thunebergin asuntoon ja tehty kirjoista ja muista esineistä suojavarustuksia. Vuodevaatteet koko talosta oli joko heitetty lattioille tai kannettu puutarhaan, kivien ja rakennusten nurkkien taakse ampuma-alustoiksi. Vaatetavara, talouskalut ja kaikki, mitä sopi mukana kuljettaa, oli ryöstetty. Toisia oli revittynä tai rikottuna heitelty lattioille., Sanamaton törky ja lika peitti kaikki paikat: Puutarhan puut oli ammuttu oksattomiksi, surkeiksi riekaleiksi, rakennusten seinät seuloiksi ja osa ikkunapuitakin pirstoiksi, joten tyhjät aukot vain seinissä ammottivat. Tyhjiä kiväärinhylsyjä oli röykkiöittäin sisällä huoneissa ja ulkona. Karjaa saatiin osa takaisin Pispalasta, mutta 30 päätä oli poissa, samoin 6 sikaa, 2 lammasta ja 7 hevosta. Jonkun verran irtaimistoakin löydettiin myöhemmin Pispalasta.

Mutta kaikesta hävityksestä ja surkeudesta huolimatta olivat vapautetut sittenkin tyytyväisiä ja koettivat nurisematta kestää ja kärsiä kaikki kohdanneet hävitykset ja onnettomuudet. Olihan laittomuus, vääryys ja ilkeys saanut tuomionsa, taasen vallitsi oikeus, vapaus ja lain turva, joten saattoi luottamuksella ajatella elämää eteenpäin. Sanomaton kiitollisuus lähinnä Jumalaa kohdistui Pohjanmaan suojeluskuntalaisiin ja muihin valkoisiin vapauttajiin, joista liian monet olivat oman henkensä hinnalla saaneet lunastaa Pirkkalankin vapautuksen. Monet sosialistitkin lausuivat tuomionsa kapinasta ja ilmaisivat ilonsa paikkakunnan vapautumisesta.

VI. SODAN JATKOA.

SELKÄPUOLEN VARJELUA.

Pitkänäperjantaina, maalisk. 29 p:nä yritti Karkusta päin vielä tulla punaisia Siuroon valkoisten selän taakse. He olivat jo Kuljun kartanossa asti Suoniemellä: Suuri hätä valtasi silloin Siuron väestön. Kiireellisiä avunpyyntöjä lähetettiin valkoisille joukoille Villilään. Sieltä lähetettiin jalkaväkeä ja tykki miehistöineen avuksi. Pian olivatkin tunkeilijat karkoitettut kauemmaksi Karkkuun, jossa vasta myöhemmin syntyi vapautustaistelu. Siuron rautatiesilta oli varovaisuussyistä räjäytetty rikki jo maalisk. 27 päivänä.

Maalisk. 30 p:nä saapui miehiä Tottijärveltä Nokiaan pyytämään apua sen johdosta, että sinne oli sijoittunut Nokiasta paenneita ja muita punakaartilaisia noin 200 miestä, jotka aikoivat ruveta ryöstämään ja polttamaan paikkakunnalla. Nokiasta järjestettiin pienempi apuretkikunta, johon liittyi 16 juuri suojeluskuntaan astunutta nokialaista, mouhijärveläisiä ja Oulun sekä Raahen poikia, yhteensä 40 miestä. Pääsiäisaamuna klo 5 aikaan he saapuivat työväen-talolle Pajulahteen, mihin oli sijoittunut noin 25 punakaartilaista. He tulivat kesken aamukahviaan häirityiksi, kun valkoiset alkoivat ampuu. Punaiset joutuivat vain jonkun verran vastaamaan. Sen jälkeen he lähtivät juoksemaan pakoon. Toiset pakenivat avoimelle järven jäälle, jossa heitä kaatui 6 ja haavoittui 8; muiden muassa edellämainittu nokialainen ryöstäjä, maalari Kivi päätti päivänsä jäällä. Valkoisista haavoittui ainoastaan Nokian aseman kirjuri Jalmari Jalava käsivarteen. Valkoiset palasivat Nokiaan, mutta punakaartilaiset pakenivat Tottijärveltä, joten se pelastui sellaisesta hävityksestä, mikä tuli Vesilahden osaksi. Emäkosken yli johtava Nokian tehtaan silta räjäytettiin kuitenkin selkäpuolen turvaksi rikki ja maantiesilta miinoitettiin.

TAISTELUT SIIRTYVAT ETELÄÄN.

Pispalan antautumisen jälkeen oli koko Pirkkala punaisista puhdas. Taistelut siirtyivät sen jälkeen Lempäälään, Vesilahteen ja Karkkuun, joista vielä pari viikkoa jälkeenpäin kuului tykkien jyske; ja taivaan rantoja päivisin mustensivat ja öisin punersivat sodan palot ja murhapoltot. Monta kovaa ottelua vielä suoritettiin Etelä- ja Itä-Suomessa, kunnes kapina oli kokonaan kukistettu toukok. alussa.

VII. VAPAUDEN UHRIT.

Kuten edellä mainittiin, ei varsinkaan Pispalan ja Epilän vapauttamista voitu suorittaa ilman raskaita uhreja. Heti ensimmäisestä Hjalmarssonin joukkojen hyökkäyksistä maalisk. 26 p:nä vietiin Ylöjärven pappilaan, joka oli järjestetty sairaalaksi, 81 haavoittunutta ja seuraavasta maalisk. 28 ja 29 p:vinä 32. Piirityksen kahdeksana ensimmäisenä päivänä kaatui 49. Sittemmin yhtyivät Ylöjärven joukot Messukylästä hyökkäävien joukkojen kanssa, ja haavoittuneet sekä kaatuneet kuljetettiin Näsijärven ylitse Suinulan asemalle. Kaikkiaan oli nähtävästi valkoisia kaatunut Epilän ja Pispalan harjuilla 60 – 70. Haavoittuneita lienee ollut likelle puolitoistasataa. Pirkkalan puoleisella rintamalla Pyhäjärven saarilla ja rannoilla sekä Raholan seutuvilla kaatui 5 ja haavoittui muutamia.

Ylipäällikön päiväkäskyissä toukok. 12 p:ltä 1918 N:o 58 ja toukok. 28 p:ltä N:o 62 on 31 Pirkkalassa kaatuneelle sekä 78 vaikeammasti tai lievemmästi haavoittuneelle määrätty annettavaksi vapaudenristit tai mitalit. Nämä kaatuneet ja haavoittuneet, jotka olivat saaneet vuodattaa verensä Pirkkalan vapautuksen puolesta, olivat seuraavista pitäjistä: Kaatuneista oli Karvialta 6, Ähtäristä 4, Soinilta 3, Parkanosta 2 ja muista pitäjistä yksi kustakin. Haavoittuneista oli Parkanosta 14, Virtailta 13, Karvialta 11, Jalasjärveltä 5, Ähtäristä 5, Pyhäjoelta 4, Honkilahdelta 3, Siikajoelta 2, Vihannista 2, Nousiaisista 2, Uudeltakirkolta 2 ja muista pitäjistä yksi kustakin.

Vapautussotaan osaaottaneista oman kunnan pojista joutui vapauden uhriksi ainoastaan Tampereen teknillisen opiston oppilas Eino Oskari Nurminen, joka pyrki muiden tamperelaisten mukana kapinan alussa valkoisten rintamalle Vilppulaan, mutta joutui tammik. 31 p:nä kuuluisaan Suinulan verilöylyyn, missä hänkin haavoittui vasempaan lapaan. Sen jälkeen hän oli hoidettavana Hatanpään sairaalassa siihen saakka, kunnes valkoiset sen valtasivat. Uusi innostus valtasi toipuvan nuorukaisen ja hän liittyi mukaan kaupunkia vapauttamaan. Ankarassa Sorinahteen taistelussa huhtik. 3 p:nä tapasi kuitenkin jo taasen kuula häntä vatsaan. Saamastaan haavasta hän kuoli sairaalassa huhtik. 18 p:nä ja haudattiin Pirkkalaan ainoana oman kunnan vapauden sankarina. Kunnia ja kiitos uhrautuneen kelpo nuorukaisen muistolle!

Punaisten surmanhimon uhriksi joutui pirkkalaisia kuitenkin vielä Niilo Olavi Palmroth, joka oli oppilaana Mustialan maanviljelysopistossa. Helmikuun. 13 p:nä saapui eräältä hänen opistoveriltaan hänen kotiinsa Partolaan kirje, missä tiedusteltiin, kuinka hän oli päässyt kotiin. Kun Niilo Olavia ei ollut tullut kotiin, ruvettiin tiedustelemaan, mihin hän oli joutunut. Monien kyselyjen perästä päästiin selville, että Palmroth oli kapinan alettua lähtenyt pyrkimään Mustialasta kotiinsa Pirkkalaan, mutta joutunut matkaltaan punaisten käsiin, jotka, olivat hänet ampuneet Nummenmäen kylässä Urjalassa helmik. 4 p:nä, kuten niin monen muun Mustialan oppilaan.

VIII. PIRKKALAN VAPAUSTAISTELIJAT.

JÄÄKÄREITÄ.

Tammik. 31 p:nä 1916 pakeni kauppias *Leonard Knaapi* Siurosta Saksaan santarmien vainoamana liittyen siellä suomalaisiin jääkäreihin Lockstädtin harjoitusleirillä. Sittemmin oli hän mukana taisteluissa Riian ja Kuurinmaan rintamalla, mutta komennettiin syksyllä 1917 Suomeen vakoilua varten. Kapinan puhjetessa oli hän Toijalassa, josta pääsi punakaartilaisjunassa Tampereelle ja sieltä Ruoveden rintamalle. Siellä hän erinomaisen tehokkaalla tavalla torjui punaisten hyökkäyksiä. Paarlamin taistelussa hän 60 suojeluskuntalaisen kanssa puolustautui 400 punakaartilaisista ja mustaa matruusia vastaan. Knaapi hoiti yksinään kuularuiskua ja samalla päällikkönä johti puolustusta. Hän haavoittui käsivarteeseen, mutta ei väistynyt paikaltaan, ja taistelu voitettiin. Sen päätyttyä hän verenvuodosta ja nääntymyksestä pyörtyi. Knaapi ylennettiin luutnantiksi ja sai ylipäällikkö Mannerheimin kiitokset, sillä Paarlamin taistelun menetys olisi tuhoisasti vaikuttanut koko valkoisten Vilppulan rintaman kohtaloon.

Saatuana jo Saksassa luutnantin arvon ja toisen luokan rautaristin, sai Knaapi Suomen vapaussodassa 3. ja 4. luokan vapaudenristit. Hän otti osaa myöskin Tampereen ja Viipurin valloituksiin, oli kesän 1918 komppanian päällikkönä Terijoella, sittemmin komppanian päällikkönä Turussa.

Jarrumies *Urho Rantala* Siuron asemalta lähti Knaapin mukana Saksaan 31/1 1916. Hän taisteli myöskin suomalaisten mukana Riian ja Kuurinmaan rintamalla sekä saapui muiden jääkärien mukana Suomeen 11/2 1918 ottaakseen osaa Vapautussotaan. Aluksi hän oli miehistön harjoitusten opettajana, sittemmin otti osaa Tampereen ja Viipurin valloituksiin ja sai sodan loputtua väepelin arvon ja 4 luokan vapaudenristin. - Rantala otti eron sotapalveluksesta 15/10 1918 ja ryhtyi jälleen entiseen toimeensa Siuron asemalla johtaen virkansa ohessa suojeluskunnan harjoituksia.

Kustaa Järvinen Pispalasta oli maailmansodan puhjetessa merimiehenä ja liittyi sieltäpäin suomalaisiin jääkäreihin Saksassa. Hän oli mukana kai kissa itäisen rintaman taisteluissa saaden urhoollisuudestaan rautaristin. Suomeen hän saapui muiden mukana helmikuussa ottaen osaa Vilppulan rintaman taisteluihin, Tampereen ja Viipurin valloituksiin saaden vänrikin arvon ja vapaudenristin. Nykyään hän on rajavartiopataljoonissa.

Petter Aleksander Sladey Pispalasta, sähkötekniikko, Tampereen teknillisen opiston käynyt, lähti jo kesällä 1915 muiden mukana Saksaan toimien lennätinosastossa suomalaisissa joukoissa itärintamalla. Vaasaan saapui hän muiden jääkärien mukana helmikuussa 1918 ja otti osaa sotaan Karjalan rintamalla. Jyväskylässä hän harjoitti itselleen lennätintoimia varten miehistön, jonka päällikkönä toimi Antrean, Raudun y.m. rintamalla saavuttaen vänrikin arvon. Sittemmin hänet ylennettiin luutnantiksi ja palvelee edelleen toisen divisionan tiedonanto-osaston päällikkönä Viipurissa.

Lauri Stark Kankaantaustan kylästä lähti Saksaan teknillisiä opintojaan täydentämään toukokuussa 1914. Siellä hän liittyi suomalaisiin jääkäreihin Lockstädtin leirillä ollen ensimmäisiä „Pladfindereitä” siellä. Hän oli sittemmin 14 kuukautta pionieerinä taisteluissa Kuurinmaalla saaden sotilasarvon „ober leutenant” = yliluutnantti. Suomeen

hän saapui muiden jääkärien mukana, oli jonkun viikon harjoitusmestarina Oulussa ja komennettiin sen jälkeen Kuolajärvelle vähäisen joukkueen johtajana. Siellä hän taistelussa punakaartilaisia vastaan haavoittui vaikeasti huhtikuussa. Yksi kuula ruhjoi vasemman olkapään solisluun y.m. ja toinen räjähtävä kuula sattui jalkaan. Tämän jälkeen hän virui sairaaloissa, ensin Rovaniemellä ja toukokuusta alkaen Helsingissä lähelle joulua. Vammat parantuivat, mutta olkanivel jäi jäykäksi; olkavarsi kohoo tuskin vaakasuoraan asemaan. Päästyään sairaalasta läksi Stark uudelleen sotapalvelukseen joutuen sittemmin Terijoelle Uudenmaan rykmenttiin kuuluen kapteenin arvolla sen esikuntaan.

MUITA VAPAUSSOTILAITA.

Konttoristi Aarne Juselius Pispalasta oli kapinan alussa toimessa Pietarissa. Sieltä hän lähti muka juutalaisena Helsinkiin ja toi tullessaan valkoisille aselastin Helsingissä hän meni punaisten esikuntaan, tekeytyi Ruotsin alamaiseksi ja sai matkaluvan Poriin. Siellä hän taasen muuttui ummikko englantilaiseksi ja pääsi tutkinnot kestettyään kaikella kunnioituksella punaisten rintaman läpi Kristiinaan, mistä matkaa jatkettiin nopeasti Vöyrin sotakouluun. Siellä harjoiteltuaan hän palasi Vilppulan rintamalle ottaen komppanian päällikkönä osaa taisteluihin Tampereen valloitukseen saakka ja saaden vänrikin arvon. Sittemmin hän oli opettajana Mikkelin sotakoulussa ja on edelleen sotilasalalla.

Teknillinen ylioppilas Martti Berggren Pispalasta oli kapinan alussa Helsingissä opiskelemissa, mutta pääsi sieltä tammik. 30 p:nä kotiinsa Pispalaan lähtien suoraa päätä kahvin juotuaan ja sukat muutettuaan Vilppulan rintamalle. Viimeisellä junalla hän pääsi Orivedelle asti, mistä jalan jatkoi matkaa Haapamäelle liittyen heti Keuruun suojeluskuntaan. Hän oli mukana Mänttän valtauksessa ja Vilppulan rintamalla luutnantti Lindenin joukoissa saapuen Tampereelle Ylöjärven puolelta. Tampereen valloituksen jälkeen hänet määrättiin kemistiksi intendentilaitokseen saavuttaen reserviluutnantin arvon. Sotilastoimesta hän erosi 1/9 1919 jatkaakseen kesken jääneitä lukujaan.

Palstatilallinen Martti Eskola Epilästä lähti tammik. 23 p:nä Vöyrin sotakouluun, josta kuitenkin pian jouduttiin lähtemään taisteluihin. Hän oli mukana ryssien vangitsemisessa ja aseista riisumisessa Ylistarossa, Ilmajoella ja Kristiinassa siirtyen sen jälkeen Ruoveden rintamalle. Oltuaan vielä uudelleen Vöyrissä harjoittelemassa otti Eskola osaa taisteluihin Virtain Vaskivedellä, tullen Kurun ja Teiskon kautta kulkeneiden joukkojen mukana Messukylään ja Tampereelle. Kaupungin valloituksen jälkeen hän siirtyi krenatöörirykmenttiin saaden väpelin arvon. Nykyään hän hoitaa taasen palstatilaansa ja johtaa suojeluskunnan harjoituksia Epilässä.

Konttoristi Arvo Nikko Epilästä lähti tammik. 27 p:nä myöskin Vöyrin sotakouluun, mutta matka keskeytyi jo Seinäjoella, josta juuri lähdettiin Kristiinaa valloittamaan. Nikko liittyi mukaan ja oli sen jälkeen pohjalaisten mukana Kuopiossa, Varkaudessa ja Ruoveden rintamalla, josta Oriveden kautta saapui Messukylään. Otettuaan osaa Tampereen valloitukseen oli hän sen jälkeen Pispalan komendanttina ja sotavankien järjestelytoimissa Tampereella. Nykyään hän on entisessä toimessaan hoitaen samalla Ylöjärven suojeluskunnan aluepäällikön tehtäviä.

Reino Reinola Hyhyystä oli kapinan alussa oppilaana Lepaan puutarhaopistossa, josta toveriensa ja opettajiensa kanssa lähti heti Vilppulan rintamalle ottaen osaa taisteluihin Tampereen valloitukseen asti ja siirtyen sen jälkeen jatkamaan opinnoitaan.

Konttoristi Elo Heiskala Epilästä lähti heti kapinan alussa kotiinsa Ikaalisiin, jossa otti osaa ensi kahakoihin haavoittuen vaikeasti reiteen. Hänet tuotiin yhdessä erään haavoittuneen punakaartilaisen kanssa hoidettavaksi Tampereelle Hatanpään sairaalaan. Eri sairaaloissa hän sai maata vuosikauden vielä kapinan jälkeenkin.

Autonkuljettaja Vihtori Laine Pispalasta ja hänen nuorempi veljensä Emil Laine pääsivät myöskin valkoisten joukkoihin Ruovedellä ja ottivat osaa taisteluihin Viipurin valloitukseen asti säilyen molemmat vahingoittumattomina.

Muutamia muitakin pirkkalalaisia, jotka sattuivat kapinan alussa olemaan työmailla pohjoisessa päin, liittyi taistelemaan valkoisten riveissä, kuten veljekset Väinö ja Johannes Rantanen sekä Lauri Dahlstedt kaikki Pispalasta. Hekin säilyivät haavoittumatta.

SUOJELUSKUNTALAISIA

Kun valkoiset saapuivat Siuroon ja Nokiaan, perustettiin niihin heti suojeluskunnat. Muutamat niiden jäsenistä ehtivät vielä ottaa osaa Pispalan piiritykseen Raholan rintamalla. Ja Tampereen ja Pispalan antauduttua valkoisten joukkojen siirtyessä etelään ja itään päin seurasi mukana monia Pirkkalankin suojeluskuntalaisia ja vakinaiseen asevelvollisuuteen kutsuttuja sotilaita. Toiset heistä vielä ehtivät ottaa osaa taisteluihin eteläisemmällä seuduilla, mutta ketään heistä ei kaatunut eikä haavoittunut.

IX. PUNAISTEN TAPPIOITA.

Pispalan piirityksen aikana kaatuneista ja haavoittuneista punakaartilaisista ei ole saatu täyttä selkoa. Antautumisen jälkeen korjattiin 25 ruumista, joista vielä oli 4 valkoista ja muut punaisia, joku ryssän ruumis joukossa. Valkoisten ruumiit olivat punaiset vähän peittäneet sannalla Epilän harjussa. Punaiset kaatuneet vietiin piirityspäivinä Tampereelle, samoin haavoittuneet, joita ajettiin myötäänsä. Varmuudella tiedetään punaisia kaatuneen ainakin 33. Eräs heistä kaatui Kaarilassa ollessaan juuri pukemassa isännän paitaa päällensä, kun akkunasta lensi kaatava kuula.

Kirkonkirjoihin merkittäväksi ilmoitettiin sodan johdosta kuolleita pirkkalalaisia yhteensä 218, joista toiset kaatuivat rintamalla, toiset kuolivat sairaaloissa tahi vankileireissä kapinan jälkeen.

X. SUOJELUSKUNNAT.

PERUSTAMISYRITYKSIA.

Kun venäläinen sotaväki ei Saksan kanssa tehdyn rauhansopimuksen päätöksistä huolimatta ruvennut lähtemään maastamme pois, vaan harjoitti väkivaltaa ja lausui uhkauksia, jopa toimitti vangitsemisia, räkkäyksiä ja murhiakin Pohjanmaalla sekä poltti Ruotsilan kartanon Kiikassa, heräsi koko maassa suojeluskuntien perustamislake. Toisaalta siihen oli kehoittamassa sosialistien järjestämät lakot, uhkaukset ja kapinahankkeet. Pohjanmaalla oli suojeluskuntatoiminta jo täydessä käynnissä harjoituksineen kaiken kesää 1917. Pirkkalassa kutsui pitäjän eri puolilta ensi kerran miehiä kokoon suojeluskunnan perustamisesta neuvottelemaan maanviljelijä Otto Thuneberg.

Kokoukseen, joka pidettiin Kaarilassa lokak. 6:nä 1917, saapuikin runsaasti osanottajia. Myöskin sosialisteille oli annettu kokouskutsu, mutta heidän leiristään ei ketään tullut saapuville. Alustuksen asialle esitti herra Thuneberg; konsulentti Lauri Pihkala ja insinööri Keso tekivät selkoa suojeluskuntain kokoonpanosta ja tehtävistä. Suojeluskunta päätettiin perustaa kuntaan ja valittiin eri puolilta pitäjää henkilöitä keräämään rauhaa ja järjestystä rakastavia kansalaisia siihen jäseniksi. Seuraava kokous pidettiin vielä Kaarilassa ja toimintaa aiottiin jatkaa, mutta ennen pitkää rupesi saapumaan tietoja, että sosialistit olivat käyneet sangen vihamielisiksi suojeluskuntaa ja siihen kirjoittautuneita henkilöitä kohtaan, varsinkin marraskuun suurlakon aikana vangiten, uhaten, jopa räkkätenkin muutamia heistä, kuten edellä on kerrottu. Sen vuoksi he painostuksesta alkoivat peruuttaa nimikirjoituksiaan, joten koko yritys raukesi.

Vielä marrask. 7 p:nä teki Nokian tehtaan isännöitsijä, luutnantti G. Fogelholm, asian hyväksi uuden yrityksen kutsumalla sanomalehti-ilmoituksella Nokian lastentarhan saliin yleisen kokouksen suojeluskunta-asiasta neuvottelemaan. Kokoukseen saapui myöskin sosialisteja. Asian tärkeyden selosti maisteri Lauri Pihkala. Mutta toimintaa ei nytkään syntynyt, sillä sosialistit selittivät, että vaikka he periaatteessa mahdollisesti voisivatkin hyväksyä yhteistoiminnan porvarien kanssa, niin he eivät saaneet siihen mitään valtuuksia. He myönsivät kyllä, että jos venäläiset ryhtyisivät paikkakuntaa ja heidän kotejaan hävittämään, niin he tahtoisivat niitä suojella, mutta heidän myöntelemisensä eivät tuntuneet vakuuttavilta.

Mutta sitä myöten kuin pitäjä punaisten hirmuvallasta puhdistui, perustettiin heti suojeluskuntia sen eri osiin, nimittäin Siuroon, Nokiaan, Pispalaan ja Etelä-Pirkkalaan.

SIURON SUOJELUSKUNTA

Seuraavana päivänä valkoisten tulon jälkeen perustettiin Siuron suojeluskunta. Sen esikuntaan valittiin päälliköksi sahan isännöitsijä Eino Böök, varapäälliköksi opettaja V. T. Holmila, rahastonhoitajaksi kauppias Kalle Nuotio sekä muiksi jäseniksi kauppamatkustaja K. A. Salokangas ja sahanhoitaja E. Mustonen. Esikunnan avustajina toimivat lisäksi insinööri H. Vigelius, ratamestari I. Gunar ja opettaja V. Mäntyvaara,

Suojeluskuntaan liittyi aluksi jäseniä naapuripitäjistään, kuten Tyrväältä, Tottijärveltä, Kiikasta, Karkusta, Mouhijärveltä ja Suoniemeltä, yhteensä 53 jäsentä.

Omia paikkakuntalaisia liittyi siihen heti 28 ja myöhemmin lisää, yhteensä 40 miestä. Siuron. suojeluskunnalla ja varsinkin sen esikunnalla olikin tehtävänä suuri työ, sillä valkoisten tultua muodostui Siurosta taasen tärkeä keskus valkoisten joukkojen liikkeille. Rautatieliikennettä Nokiaan ja Pitkäänniemeen alettiin välittää rullavaunuilla, joita parihevoset vetivät. Suurempiin vaunuihin saatiin mahtumaan noin 50 miestä. Siuroon järjestettiin paikallinen komendantti ja etappikomendantti kanslioineen, vankileiri, kenttäsairaala ja suuri majailevien ja läpikulkevien sotilaiden ruokintapaikka toukokuun loppuun saakka. Koko paikkakunnan hevoset tarvittiin taasen saattamaan valkoisia joukkoja ja heidän varastojaan Tyrvälle, Vesilahteen ja Viialaan saakka. Sitäpaitsi oli esikunnalla, pitkäaikainen työ antaessaan lausuntoja valtiorikosoikeudelle paikkakunnan punakaartilaisvangeista

NOKIAN SUOJELUSKUNTA.

Maaliskuun 28 p:nä perustettiin Nokian suojeluskunta. Sen päällikkönä ja paikallisena komendanttina toimi luutnantti G. Fogelholm, varapäällikkönä E. Eriksson, kansliapäällikkönä Emil Andersin, rahastonhoitajana kunnallislautak. esimies O. D. Nurminen ynnä lisäjäseneä Olof Fagerström. Tutkintotuomarina oli Väinö Kylmäkoski, majoituspäällikkönä L. Mäkinen, muonitus- ja vankilapäällikkönä O. Fagerström.

Suojeluskuntaan kirjoittautui aluksi 55 jäsentä. Harjoituspäällikkönä oli konstaapeli A. Pekkalainen ja varusmestarina Frans Mäkinen.

Esikunta antoi lausuntonsa 252 punakaartilaisvangista.

PISPALAN SUOJELUSKUNTA.

Huhtik. 8 p:nä oli Pispalan suojeluskunnan perustava kokous Raholassa. Suojeluskunnan harjoituspäälliköksi valittiin ylikonstaapeli K. Saarnivaara ja ryhmäpäälliköiksi kauppias V. Renfors, ylioppilas Martti Siro, maanviljelijä S. J. Pispala, ylioppilas O. K. Thuneberg, konttoristi J. Vuoristo ja maanviljelijä P. Laitinen.

Suojeluskuntaan kirjoittautui 80 jäsentä ja toukok. 1 p:nä valittiin sen esikunta, johon tulivat päälliköiksi nimismies V. Volanen, rahastonhoitajaksi isännöitsijä K. E. Salmi, varusmestariksi ylikonstaapeli K. Saarnivaara, kirjuriksi opettaja S. Lilja ja lisäjäseneksi kauppias M. D. Helin. Sittemmin kesäk. 1 p:nä valittiin esikunta uudelleen. Siihen tulivat kaikki edellämäinitut jäsenet paitsi M. D. Helin, joka tuli varajäseneksi, sekä lisäksi maanviljelijä S. J. Pispala ja ylioppilas M. Siro.

Esikunnalla oli laaja työ. Sen tuli kerätä ja tutkia vielä vangitseematta olevat paikkakunnan punakaartilaiset ja teettää vangeilla pakkotöitä. Tutkintovankilana oli palokunnantalo, josta pahemmat syylliset passitettiin Tampereelle vankileiriin ja vähemmän rikolliset laskettiin ehdonalaiseen vapauteen. Lisäksi tuli esikunnan antaa kulkulupia, hakea ja omistajilleen toimittaa ryöstettyä omaisuutta. Suurin työ oli kuitenkin lausuntojen antamisessa valtiorikosoikeudelle yli 700 vangitusta paikkakunnan punakaartilaisesta. Esikunnan jokapäiväiset istunnot kestivät aamusta iltaan elokuulle asti.

Heinäk. 7 p:nä pidettiin esikunnan toimesta isänmaallinen juhla ja lipunnostajaiset Pispalan työväentalolla, jossa juhlapuheen piti paljon kärsinyt, vielä haavoittumisensa takia sauvain nojassa kulkeva maanviljelijä Otto Thuneberg. Suojeluskuntien paikalliset esikunnat lakkautettiin lokakuussa 1918 ja koko kunta yhdistettiin yhdeksi suojeluskuntapiiriksi, jota varten asetettiin yksi yhteinen esikunta ja aluepäällikkö; johtuen tämä toimenpide hallituksen säännöstelystä.

ETELÄ-PIRKKALAN SUOJELUSKUNTA.

Heti Tampereen antautumisen jälkeen perustettiin myöskin Etelä-Pirkkalan suojeluskunta, johon liittyi 60 jäsentä. Esikunnan päälliköksi valittiin maanviljelijä H. Palmroth, kirjuriksi opettaja A. Perko ja muiksi jäseniksi maanviljelijät K. E. Ollila ja K. Kyösti, maisteri Vilho Ebeling, ylioppilas Lauri Sankila sekä metsänvartija Toivonen.

Esikunnan tehtävänä oli ottaa kiinni ja tutkia vielä vapaana olevat punakaartilaiset, hoitaa järjestystä paikkakunnalla ja antaa lausuntoja valtiorikosoikeudelle punakaartilaisvangeista. Istuntoja kesti kesäkuun lopulle.

VÄESTÖN SUHDE SUOJELUSKUNTIIN.

Suojeluskuntatyö saavutti kuntalaisten puolelta suurta myötätuntoa. Suojeluskunnissa nähtiin lain ja järjestyksen tuki väkivaltaa ja anarkiaa vastaan omassa maassa sekä suoja Venäjältä vyöryvää bolshevismia vastaan, siksi niitä suurella auliudella avustettiin. Kunnanvaltuusto myönsi toukok. 14 p:nä 1918 varoja suojeluskunnille 50,000 markkaa, sotaväen majoituksesta, vankien ruokinnasta ja kansliatoiminnasta syntyneiden suurien menojen korvaamiseksi. Ja v. 1919 kesäk. 20 p:nä myönsi valtuusto vielä noin 40,000 mk suojeluskuntalaisten vaattamiseksi.

Itse keräsivät suojeluskunnat listoilla vapaaehtoisia lahjoituksia, joita kertyi Siurossa 5,846 mk, Nokiassa 9,500 mk, Pispalassa 15,313 mk ja Etelä-Pirkkalassa 4,400 mk.

XI. KAPINAVAHINGOT.

Paitsi kaikkea muuta kurjuutta ja onnettomuutta tuotti kapina Pirkkalankin kunnassa asukkaille tavattomia aineellisia vahinkoja. Kapinan jälkeen asetetulle kunnan vahingonkorvauslautakunnalle jätettyjen arvioiden mukaan teki yli 10,000 mk seuraavien liikkeiden ja yksityisten vahingot:

Epilän Konepaja o.y.	348.329 :-
Tampereen Tapettitehtaan o.y.	346.589 :32
V. Rosenlew & C:o	149.612 :-
Maanviljelijä H. Pere	142.443 :-
„ H. Palmroth	139.969 :-
Suomen Gummitehdas o.y.	107.878 :-
Vuokraajat Otto K. Thuneberg ja Iivari Keskinen	91.332 :-
O.y. Krominahkatehdas	89.500 :-
Nokian Evank. Luth. Nuorisoliitto	40.905 :-
D. Vinter & C:o o.y.	37.995 :-
Nokian o.y	32.422 :-
Konsuli Uno Khury	32.104 :30
Maanviljelijä Otto Thuneberg	31.739 :50
O.y. Sahanterä	29.700 :08
Pirkkalan Elintarvelautakunta	28.078 :50
Isännöitsijä K. E. Salmi	18.575 :-
Neiti Helmi Teeri	18.372 :-
Ylä-Pispalan kansakoulu	17.970 :-
Maanviljelijä H. Simola	16.364 :50
Konttooripäällikkö A. Tillman	13.604 :-
Maanviljelijä P.Laitinen	11.048 :-

Koko kunnassa tekivät metsä- ja puutarhavahingot	5.683 :-
Kiinteistövahingot	744.625 : 25.
Irtaimistovahingot	<u>1,349.564 :-</u>
Yhteensä Smk	2,099.872 :95

Tästä summasta oli tulipalojen aiheuttamia vahingoita	1,151.570 :86
Ampumisesta ja pommituksesta syntyneitä	309.578: -
Ryöstettyä omaisuutta	638.723: -

LOPPUMIETTEITÄ.

Vain sangen raskailla aineellisilla ja veriuhereilla voitiin takaisin palauttaa yhteiskunnallinen järjestys, persoonallinen vapaus ja lain turva. Sosialisteilla oli ollut jo ennen kapinaa eduskunnassa enemmistö, jonka he lakkojensa ja väkivaltaan ryhtymisensä kautta olivat menettäneet. Mutta heillä olisi ollut mahdollisuus menettelynsä korjaamisella saada takaisin enemmistön luottamus ja laillisella tavalla ryhtyä teorioitansa yhteiskunta ja valtioelämässä koettelemaan. Mutta sitä he eivät enää joutuneet odottamaan. Venäjän bolshevikien avulla ja aseilla luulivat he pikemmin vallankumous- ja kapinatietä, pääsevänsä toiveittensa perille ja perinpohjin nujertavansa vastustajansa. Mutta vaikka niinkin olisi käynyt, että he olisivat suunnitelmissaan aluksi onnistuneet, niin on enempi kuin luultavaa, ettei heidän voittonsa olisi ollut pitkäaikainen. Historia osoittaa, että yhteiskuntaelämässä jäävät vain ne uudistukset pysyväisiksi, joita vastaanottamaan kansan yleinen mielipide on kypsynyt. Äkkiuudistukset ja väkivallalla aikaansaadut muutokset puretaan ennemmin tai myöhemmin takaisin. Sen vuoksi on vallankumoustie aina epävarma samalla kuin se aikaan saa tuhoa ja onnettomuutta. Intoilijat ovat usein puolustaneet vallankumousta vetoamalla Ranskan vallankumouksen saavutuksiin. Mutta todellisuudessa sielläkin pysyviksi jäivät vain ne uudistukset, joihin kansa oli kypsynyt. Kaikki muu purettiin alas.

Kunpa meidän vasta itsenäisyyden ja täyden vapauden saavuttanut kansamme punakaartin kapinasta olisi kaikiksi ajoiksi saanut sen opetuksen, ettei kansan elämää uudisteta vallankumouksella ja väkivallalla, vaan yksimielisyydellä ja luovalla työllä kaikkien kansankerrosten elämäntarpeet huomioon ottaen, niin olisi kapinasta sittenkin saatu hyödyllinen joskin kalliisti ostettu opetus.

Pirkkalan kunnanvaltuuston annettua kapinan muistojen kokoamisen allekirjoittaneen tehtäväksi, ovat varsinkin seuraavat kuntalaiset antaneet siihen arvokasta apuaan: Ylikonstaapeli K. Saarnivaara, maanviljelijä S. J. Pispa, kunnallisneuvos Otto Thuneberg, sahan isännöitsijä E. Böök, opettaja V. T. Holmila, maanviljelijä H. Palmroth, maanviljelijä H. Pere, opettaja A. Perko, maanviljelijä K. Nahkula, kunnall. lautak. esimies O. D. Nurminen ja rouva Nurminen, maanviljelijä H. Sankila, neiti Hilja Sankila, rovastinna T. Ebeling, rautat. kirjuri T. Saarivaara, konttoristi Arvo Nikko sekä Ylöjärven kirkkoherra E. Pettersson.

Yksityispiirteitä ovat lisäksi antaneet lukuisat muut henkilöt. Kaikille avustajilleni pyydän lausua parhaimmat kiitokseni.

Pirkkalassa, syyskuun 27 p:nä 1919.

S. L.

